

Vennesla Historielag
Årsskrift 1994

Årsskrift
94

Forsidebildet:

*De "drabelige" lokale oppgjørene slik
tegneren Andor Renstrøm husker de.*

Vennesla Historielag

Årskrift 1994

Utgitt av
Vennesla Historielag
Desember 1994

© Copyright Vennesla Historielag, 4700 Vennesla

Fotosats, paste-up: Scan Profil A/S, 4700 Vennesla

Trykt hos Nye Sørtrykk A/S på 100 gr. Miljøpapir fra Hunsfos Fabrikker.

INNHOLD

Forord.....	4
"Papirproletarene" – Arbeiderbevegelsens pionerer i Vennesla Av Olaf Ingebretsen	5
Vennesla Arbeideridrettslag Av Odd Arild Nordli	23
Det fatale straffespark og andre adspredelser Av Olaf Ingebretsen	39
He dykken kjykken heime os`dykken Av Olaf og Trygve Jortveit.....	45
Hallovei! Av Trygve Jortveit.....	55
"Mi æ stålte a dialekta våres!" Av Astri Jortveit Horn.....	64
"Bomfutens Hageselskap"	67
Vennesla Historielag Årsberetning ved Nils Jan Bakken.....	69

FORORD

En del av stoffet i årsskriftet er hentet fra tiden etter at Otterelvans Papifabrikk ble anlagt. Selv om industriell virksomhet egentlig ikke var noe nytt i Vennesla, var denne tid preget av store forandringer. I mer enn 200 år hadde sagene under Nødingsfossen vært i drift. Det paternalistiske samfunn, som hadde sin opprindelse i bondesamfunnet, ble med noe tilpasning opprettholdt ved sagbrukene. Husmannen hadde en nødvendig posisjon i systemet. Industrialiseringen førte til brudd med denne kulturen. I løpet av noen få år ble husmannen borte - han fikk arbeid på fabrikk. En vesentlig del av bygdefolket ble industriarbeidere. Da den moderne arbeiderbevegelse begynte å gjøre seg gjeldene på slutten av 1800-tallet, lå forholdene tilrette for at den kunne få fotfeste i bygda. Det var fabrikkarbeiderne på Hunsfos Fabrikker som ble bærere av de nye ideene, de ble arbeiderbevegelsens pionerer i Vennesla. Historien fra vår nære fortid er både spennende og dynamisk. Utviklingen førte til et klassepreget bygdesamfunn med markerte skiller. Det fikk både sosiale og kulturelle konsekvenser.

Denne delen av vår historie har hittil hatt liten plass i våre årsskrifter. Vi håper at årsskriftet 1994 kan bøte på det.

Redaksjonskomiteen, som i år har bestått av Sigfrid Witzøe, Nils Jan Bakken, Arne Krogstad og Olaf Ingebretsen, vil takke for seg og for god hjelp med utgivelsen.

Vennesla i november 1994

Olaf Ingebretsen

"PAPIRPROLETARENE" - ARBEIDERBEVEGELSENS PIONERER I VENNESLA

Av Olaf Ingebretsen

Mot slutten av det forrige århundre var fagbevegelsen inne i en ny utviklingsperiode. Fram til denne tiden hadde aktiviteten begrenset seg til lokal virksomhet. Nå gikk trenden i retning av et utvidet samarbeid. Arbeiderne sluttet seg sammen i landsdekkende forbund. Det var handverkere og fagarbeidere som først opprettet sine egne fagforbund, men i 1895 sluttet anleggsarbeiderne seg sammen og stiftet "Det norske vei og jernbanearbeiderforbund". Det var noe helt nytt. Forbundet ble inspirasjonskilde for mange som befant seg i tilsvarende situasjon. Ideen om felles innsats for å bedre sine lønns- og arbeidsvilkår fanget opp stadig større andel av arbeidstakerne. På det lokale plan ble det stiftet en rekke nye fagforeninger, men problemet var å følge opp den nye trenden. Grensene som var satt av det nye forbundet gjorde at de ikke kunne bli tatt opp som medlemmer. Det var behov for å utvide organisasjonsområdet, og i 1898 forandret forbundet navnet til "Det norske sten-, jord- og bergarbeiderforbund". Heller ikke denne rammen viste seg å være tilstrekkelig. Navnet ble kort tid etter forandret til "Norsk Arbeidsmannsforbund". Nå ble det gitt en åpning for de grupper som hittil hadde stått utenfor fellesskapet. Det skulle få store følger for utviklingen i arbeiderbevegelsen. I løpet av få år økte medlemstallet i forbundet fra 200 til 20 000. Det var på denne tiden spørsmålet om å stifte en forening meldte seg blant industriarbeiderne på Hunsfos Fabrikker. Det første forsøket ble gjort i 1901, men foreningen arbeidet tungt, og etter en tid gikk den inn. Fem år senere ble den reorganisert. Foreningen ble etter hvert svært aktiv. På kort tid ble den faglige og politiske situasjonen forandret, og i mer enn et halvt århundre kom Hunsfos-arbeiderne til å sette sitt preg på utviklingen i bygdesamfunnet.

Fra husmann til industriarbeider

På slutten av 1800-tallet ble Otterelvans Papirfabrikk anlagt i nedre del av Otravassdraget. Fabrikken skulle produsere trykkpapir av tremasse og kluter. Sommeren 1873 begynte "de førnødne forarbeider ved Hunsøen i Vennesla". To år senere var anlegget produksjonsklart. Det ble ingen suksess. Fabrikken fikk store tekniske problemer, og kom i økonomiske vanskeligheter. Den måtte innstille virksomheten. Bedriften skiftet eiere og ble etablert under navnet "Hunsfos Fabrikker A/S". Etter omfattende forbedringer kom produksjonen så smått i gang i 1881.

Ikke for det - treforedlingen var ikke noe nytt i bygda. Helt siden oppgangssaga ble tatt i bruk hadde det vært en omfattende sagbruksvirksomhet. Fossefallene i nedre del av Otra ga kraft til driften, og elva ga en relativ enkel og rimelig transportmulighet til skibbingshavnen i Kristiansand.

Arbeidet på sagbruket var sesongbetont. I den stille tiden måtte arbeiderne skaffe seg annet arbeid. Ellers var de henvist til fattigkassen, eller de måtte gå den ydmykende gang til brukseierne for å be om nødvendige varer på borg. Det var et dårlig utgangspunkt når det skulle akkorderes om betalingen da virksomheten startet opp igjen. En del av arbeiderne bodde i brukets boliger, det gjorde ikke saken bedre. Brukseierne satt med "bukta og begge endene" under forhandlingene. Det hendte nok at enkelte rettet ryggen og protesterte når forholdene ble urimelige, men "rebellene" ble ganske raskt satt på plass. Situasjonen ga lite rom for organiserte forsøk på å forbedre lønns- og arbeidsvilkårene. I nærmere 200 år regjerte brukseierne med uinnskrenket makt under fossen.

Gjennom årene hadde sagbrukene et mer eller mindre konstant behov for arbeidskraft. Det påvirket utviklingen i den sosiale lagdelingen i bygda. Midt på 1800-tallet var flertallet av "hovedpersoner", husmenn, daglønnere, tjenestefolk og handverkere. Sammen med familiemedlemmene utgjorde de 2/3 av innbyggertallet.

Da fabrikken ble grunnlagt hadde bygda allerede et solid rekrutteringspotensiale. De betraktet uten tvil fabrikken som et stort fram-

skritt. Den nye arbeidsplassen ga løfter om kontinuitet og fast lønn gjennom hele året. Det var ikke sagbruksarbeiderne vant til, og en viss optimistisk holdning begynte å gjøre seg gjeldende blant arbeidsfolk. Det kan bl.a. sees av forandringen i bosettingsmønsteret. Fra 1875 - 1880 ble en rekke husmannsplasser fraflyttet. De som hadde livberget seg med litt åkerbruk og husdyrhold i de mer perifere deler av bygda, fikk seg arbeid på fabrikken. De tok med seg husene og bosatte seg mer sentralt. Husmennene brant broene bak seg og ble industriarbeidere.

Bedriftskultur og sporadiske aksjoner

Den paternalistiske bedriftskultur, som var alminnelig under industrireisningen på 1800-tallet, preget også situasjonen ved papirfabrikken den første tiden. Bestyreren var enerådende i alle vitale spørsmål. Han sørget også for nødvendig adspredelse for arbeiderne når han fant det på sin plass. Bl.a. ble det med hans hjelp startet opp en musikkforening. Fra tid til annen ble det arrangert dans på et høydedrag i nærheten av fabrikken. Ved slike anledninger hendte det at bestyreren bevertet med noen kasser øl. Av og til viste han seg også på danseplassen. Da smakte han på ølet og svingte seg gemyttlig i dansen med en eller annen av fabrikkarbeidernes fruer eller døtre. Men her gikk imidlertid grensen. Bestyreren bestemte hvor mye den enkelte skulle ha i lønn, og det var til dels store variasjoner i avlønningen. Det skapte splid og uro blant bedriftens arbeidere. De fant det urimelig at de ikke ble lønnet likt for samme arbeid. Utover i 1890-årene førte det til enkelte spontane aksjoner. Det heter seg at det var hjemvendte norsk-amerikanere som gikk i spissen for slike aksjoner, men de fikk ikke tilstrekkelig gjennomslag blant sine arbeidskamerater. Uten et organisert, forpliktende samarbeid mellom arbeiderne, var aksjonene dødfødte. De som organiserte aksjonene fikk som regel sparken, men det kunne forekomme at de ble tatt til nåde. Forutsetningen var at de møtte opp hos bestyreren og ba om godt vær.

Kamp og demonstrasjoner for 8-timers dagen

I forbindelse med 100-årsjubileet for den store franske revolusjonen, ble den 2. Internasjonales første kongress holdt i Paris i 1889. Kongressen vedtok å gjøre 1.mai til arbeiderklassens internasjonale kampdag. Mønstringene skulle første gang finne sted i 1890. Den samlende parole skulle være kravet om gjennomføring av 8-timers arbeidsdag. Vedtaket ble behandlet i Det Norske Arbeiderpartis landsmøte samme året. Usendingen fra Kristiansand tok saken opp i Kristiansand Arbeiderforening og Understøttelsesforening ("Støtta" som den ble kalt). Det ble besluttet å innkalle til massemøte den 22. april 1890 for å følge opp saken. Med overveldende flertall ble det vedtatt å demonstrere 1. mai under kongressens parole.

Vi vet ikke om det var noen venndøler tilstede i møtet, men den forestående demonstrasjonen var omfattet med atskillig interesse i Vennesla. Det var særlig parolen som var knyttet til demonstrasjonen som fanget interessen, og da spesielt blant Hunsfos-arbeiderne. De hadde et par år tidligere prøvd å få gjennomført kortere arbeidstid ved fabrikken. Døgnet var delt i to, arbeiderne hadde satt fram krav om en tredeling med 8-timers økter. De møtte veggen, men de var innstilt på å aksjonere for å få gjennomført kravet. Fabrikken sto fra lørdag kveld til mandag morgen. Arbeiderne brukte søndagen til å demonstrere for kravet. Mandag morgen skulle demonstrasjonen følges opp med en streik. Oppslutningen på søndagen hadde vært god, og arbeiderne regnet derfor med at streiken ville bli effektiv. Men nei - med god hjelp av funksjonærene og en del bygdefolk, fikk bestyreren hjulene i gang. Senere gikk han likevel med på å gjennomføre en 8-timers skiftordning under forutsetning av at lønnen ble redusert med 1/3. Lønnen var skral fra før, og reduksjonen førte til at det ikke gikk ann å livberge seg av den. Dermed måtte arbeiderne gå tilbake til den gamle ordningen med 12 timers skift.

Nå så venndølene en ny mulighet til å markere seg i kravet om kortere arbeidstid. Interessen var upåklagelig, rundt regnet 40 fabrikkarbeidere hadde samlet seg i morgentimene for å være med på demonstrasjonen. For anledningen var det skaffet til veie en rød "klut", med

Det var en lystig flokk som dro avsted fra Vennesla.

Tegning: Andor Renstrøm

den i spissen og til trekkspilltoner, dro demonstrantene sørover bygda. Det skulle vise seg å bli en lang tur. Det var meningen at de skulle ta rutebåten de siste 12 km nedover elva, men bestyreren hadde gitt beskjed til båteieren at han ikke måtte sende båten denne dagen. For som han sa: "Det kommer en flokk røvere fra Hunsfos som vil være med". Båten ble innstilt og "røverne" måtte gå de 18 km helt til byen, men hjemover reiste de som "kakser", heter det. De kostet på seg hestedrosje.

Demonstrasjonen i Kristiansand samlet 500 deltakere. I motsetning til den lystige flokken som startet opp fra Vennesla, var deltakerne i Kristiansand preget av alvor og høytid. Fædrelandsvennen omtalte begivenheten slik:

"Det var et alvorlig og stille Tog, nettopp derfor vakte det kanskje

mest Opmerksomhed. Ingen Musik, ingen Sang og ingen begeistrede Raab.

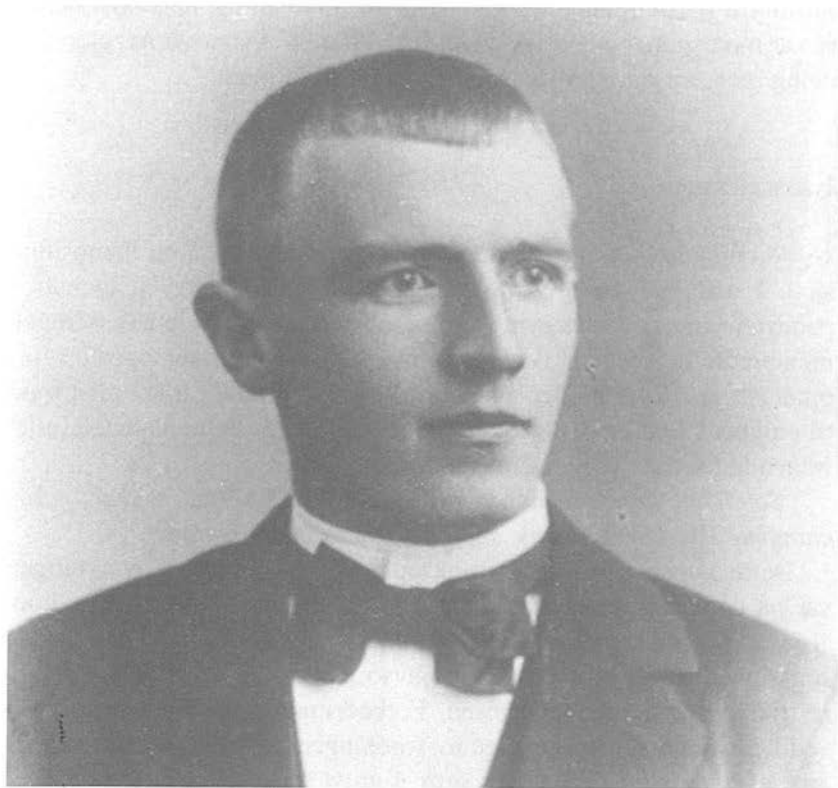
Her vandrede frem i Takt - et tungt, stille Tog, der demonstrerte paa den fredligste Maade - alvorligt, saa det for den Sags skyld gjerne kunne antages, at det var den gamle, lange Arbeidsdag, der nu fulgtes til Jorden".

I sin alminnelighet så ikke de offentlige myndigheter med noen særlig velvilje på arbeiderdemonstrasjoner. Det var heller ikke meningen at demonstrasjonen i Kristiansand skulle gå upåaktet hen. Politiet var i beredskap og sto oppmarsjert på torvet. Hensikten var klar - politiet skulle gripe inn og eventuelt arrestere de ansvarlige. Men i motsetning til 1.mai demonstrasjonene i Kristiania og Stavanger samme år, fikk ikke demonstrasjonen i Kristiansand noe etterspill. Grunnen var ganske enkelt den at malermester Karl J. Jakobsen, som var en sentral person i arrangementet, hadde alliert seg med to av byens fremste kjøpmenn. De hadde sagt seg villig til å gå i spissen av toget. Det fortelles at da toget med de prominente borgere kom skridende opp Markensgaten, ble politimesteren så overrumplet at han begrenset seg til å hilse med hånden til luen. Noen påtale ble det ikke snakk om.

Foreningen blir stiftet

I 1901 - året etter at Arbeidsmannsforbundet utvidet sitt organisasjonsområde, kom det første forsøk på å stifte en forening blant arbeiderne på Hunsfos. Eksakt hvor det skjedde vet vi ikke i dag. Bestyrelsen var ikke særlig velvillig innstilt til foreningsvirksomhet, så det fortelles at stiftelsen fant sted i all hemmelighet i Graslia. Foreningen ble omgående meldt inn i Norsk Arbeidsmannsforbund. På den tiden var bergverksarbeiderne på Røros i streik. Konflikten ble langvarig, og den ble en belastning for den nystiftede foreningen. Arbeidet kom i stor grad til å dreie seg om innsamling av bidrag til de streikende. Foreningen tørket langsomt inn. Medlemmene ble borte fra møtene og etter en tid opphørte virksomheten helt.

To av arbeiderne, Hans Gunnerud og Gunvald Neset, ble imidlertid stående som direkte medlemmer i forbundet. Trolig spilte de en aktiv rolle i arbeidet med å reorganisere foreningen. Knappt fire år senere ble foreningsspørsmålet brakt på bane igjen. Grunnen var de rådende lønnsforhold. Lønnen hadde stått stille i en årrekke, det var derfor behov for en generell lønnsregulering. Daglønnen var fra kr 2,50 til 3,50, og var helt vilkårlig fastlagt. Bestyreren var suveren ved lønnsfastsettelsen, og "trynetillegg" ble nok praktisert i noen utstrekning. Det bidro i høy grad til å forsterke misnøyen. Dette førte til at arbeiderne ba om forhandlinger. Bestyreren løste saken ved å be arbeiderne

Hans Gunnerud Vennsla Arbeiderforenings første formann.

undersøke hvordan lønnen var på Kaldvild og Boen tresliperier. Han for sin del skulle undersøke lønnsforholdene ved papirfabrikkene på østlandet. Dermed var lønsspørsmålet sendt ut på en lang "ørkenvandring" og arbeiderne hørte selvsagt ikke mer til saken. Skulle de oppnå noen forbedringer måtte de samordne kreftene for at de om nødvendig kunne sette makt bak kravene. Flere og flere innså at foreningen måtte reorganiseres.

Slik var situasjonen høsten 1906 da sekretæren i Norsk Arbeidsmannsforbund, Johannes Karlgren, var på agitasjonsreise i distriktet. Under sin reise skulle han også besøke Vennesla. Det var tillyst møte med Karlgren. Han ble imidlertid forhindret, og i hans sted møtte Karl Strøm fra Kristiansand. Det gikk over all forventning, hele 60 arbeidere var møtt fram, og den 14. november 1906 ble Vennesla Arbeiderforening reorganisert med Hans Gunnerud som formann.

Klassekamp

Foreningen kom snart i ilden, den ble tvunget ut i en kampsituasjon. I mai 1907 satte Arbeidsgiverforeningen i gang en lockout i papirindustrien. Den begynte ved papirfabrikkene i Skiensvassdraget, men bredte seg raskt til Borregaard Fabrikker. Konflikten oppsto i forbindelse med utformingen av ny tariffavtale. Partene var kommet fram til enighet i lønsspørsmålet, men arbeidsgiverne ville ha avtalefestet følgende formulering i overenskomsten:

"Saa lenge fabrikken holder sig landets love etterretlig, skal fagforeningene ikke kunne blande sig i fabrikkens disposisjoner".

Dette kunne selvsagt ikke aksepteres. Arbeidervernlovgivningen var på dette tidspunkt svært sparsommelig. Den 27. juni 1892 kom "Loven om arbeiderbeskyttelse i industrielle bedrifter". Den hadde som hovedmål å eliminere direkte livstruende forhold. Ellers la den få restriksjoner på bedriftsledelsen. Forbedringer som ble gjennomført ved bedriftene kom som følge av foreningenes arbeid. Fremstøtet fra arbeidsgiverne må derfor sees som et grovt forsøk på å begrense foreningenes muligheter til å påvirke arbeidsforholdene.

En rekke meklingsforsøk førte ikke fram. Situasjonen var fastlåst, og i slutten av mai utvidet Arbeidsgiverforeningen lockouten ved å trekke inn flere bedrifter på Østlandet.

I et forsøk på å løse konflikten ble den brakt inn for Stortinget. Prinsippielt dreide det seg om liberalisering av maktforholdene i norsk arbeidsliv, men Stortinget var ikke interessert i noen oppmyking. Tvert i mot - majoriteten med venstremannen Gunnar Knutsen i spissen talte arbeidsgivernes sak. At saken var brakt inn for Stortinget syntes bare å føre til at kampen hardnet til. Arbeidsgiverne hadde på en måte fått klarsignal fra Stortinget til å fortsette konflikten og lockouten ble umiddelbart utvidet til å omfatte samtlige papirfabrikker i hele landet.

Skriften på veggen

Arbeiderne på Hunsfos hadde forlenget innsett at de kom til å bli involvert i konflikten. Foreningen hadde rustet seg til kamp, og i god tid begynt å kreve inn ekstrakontingent. Lørdag den 10. august ble lockouten satt i verk ved fabrikkene.

Noen dager i forveien hadde bedriftsledelsen bekjentgjort, ved oppslag i fabrikkene, at samtlige arbeidere var oppsagt. På visse betingelser kunne de uorgani-

SEN

m. m.

keer,

keer,

inge *

Mo,

Ob. Torjusen.

og billig.

S

keri

Telef. 110.

ER

Ulevarer

to Priser

hamson,

Jernbanen.

ssen

retning

stningag. 32

nessens

ning

Gyldenløveng.

ottes.

Markensgaden 5

Telefon **481.** ➤ **Billige Priser**

Lockout

eller

"Den nye Arbeidsdag".

—:—

Forlædt staar Fabriken; Maskinernes Slag
 Og Arbejdernes Virke er standstod idag.
 Driftsherrerne har vredet Nøglen om
 Erklæret Lockout og afsagt sin Dom.
 Vandfaldet strømmer uhindret mod
 Havet,
 Der blir dets Kræfter ubrugte begravet.

Vi ser det arbejdende Folk i Strid,
 Et Folk, trælbundet fra Arlids Tid
 Et Folk, som ved Bult og Bavn skal
 lære

Sit Aag uden Knurren taalmodig at
 bære

Fra Hjem og Virke de jages afsted —
 Slig udsaaes Hadets forbandede Sæd.

Den syttende Mai og i Festerens Rus
 Man kalder os Herre i eget Hus.
 Der blæses i Patriotismens Lur
 Om Arbejde, Fremskridt og Kultur,
 Om Folkets Frihed og andet sligt —
 Det hele er Løgn og forbandet Digt.

Kristiansand, 10de August 1907.

Aksel Bordinan.

De røde Referses Søg 3 U
 lektion af den højt tilfældige Drifts
 digt i Øgen for Arbejdsgiverne i
 Christiania i Illinois skrevet af udg en

En

Følgen
 fandtes op
 "Fra H
 flyte er bog
 Da. Preside
 er fremstet, h
 til den glim
 Oplagelse af
 fers Arbeid
 27de bl.
 August; i
 Arbeider i
 Varjel.
 eventuelle
 flyret gjern
 som erklæ
 Arbeidet.
 Fabri
 for alle
 dere be
 paa Ø
 28de be
 Sagen h
 til at m
 den E
 ligens
 — S
 hverde Sub
 Refutat.
 var be
 og at be
 Offentligg

Konflikten

Bed
 giverforen
 for de sam
 giverforen
 Greit!
 arbeid
 hem!
 fcl

Konflikten inspirerte husdikteren i "Sørlandets Sosialdemokrat".

serte fortsette arbeidet. De som sto utenfor foreningen kom i en ytterst vanskelig situasjon. Foreningsmedlemmene hadde fellesskapet og streikekassen å støtte seg til. De uorganiserte hadde ingen av delene. De kom både i et økonomisk og et moralsk uføre. Hva de enn måtte mene om konflikten, økonomien tilsa at de ikke hadde noe valg, de måtte be bedriftsledelsen om å få lov til å fortsette arbeidet. Moralsk dreide saken seg om lojalitet. De måtte regne med å bli stemplet som overløpere, streikebrytere eller det som værre var. Ble konflikten langvarig, ville det føre til splittelse blant arbeiderne, som ville bli vanskelig å handtere i ettertid.

Da siste skiftet gikk av hadde bygdefolk samlet seg ved broen over til fabrikken for å møte sine arbeidskamerater. Foreningen hadde på dette tidspunkt anskaffet seg et rødt flagg med innskriften "Vennesla Arbeiderforening" og med mottoet "Enighet er vår styrke". Med musikk og det "røde banner" i spissen marsjerte arbeiderne nordover bygda. På en åpen plass i skogen ble det holdt arbeidermøte. For anledningen var formannen i Kristiansand Arbeiderparti, Gabriel Gundersen, tilstede. Han var klar over at konflikten ville sette kammoralen på prøve. I en flammende tale manted han til å vise styrke og samhold. Både kvinner og menn var møtt fram til mønstringen. Arbeiderkvinnene var de som kom til å bære den største byrden under konflikten. Lønna ga normalt ikke grunnlag for noe luksus, men nå måtte de klare seg med betydelig mindre. Det ble ikke lett, og han henvendte seg spesielt til dem, om å stå side om side med mennene i kampen.

Konflikten var på dette tidspunkt moden for en løsning. Da den rammet Hunsfos hadde den pågått i nærmere fire måneder, og den var stadig blitt utvidet. Mye taler for at en viss uvilje mot å fortsette konflikten begynte å gjøre seg gjeldene innenfor Arbeidsgiverforeningen. Trolig økte motstanden i takt med omfanget, og kanskje med størst styrke fra de bedrifter som befant seg lengst borte fra konfliktens sentrum. Det førte til at lockouten omsider ble avblåst. Arbeidsstansen ved Hunsfos ble kort, etter en uke ble arbeidet gjenopptatt. Konflikten fikk derfor ingen langvarige negative følger.

Den første tariffavtalen

Den 12. mai 1907, før lockouten ble satt i verk, fremmet foreningen sitt første tariffkrav. Den gjorde krav på lønnsforhøyelse for 74 arbeidere. Forhandlingen ble stilt i bero under den pågående konflikten. Det var første gang et kollektivt lønnskrav ble fremsatt ved fabrikken. Det var nytt og ikke så enkelt. Det hendte at bestyreren rett og slett nektet forhandlingsutvalget foretrede.

Det er mulig at følgende historie skriver seg fra denne tiden: Foreningen hadde bedt om forhandlinger. Da de ankom ble de stoppet på kontortrappen. Noe motstrebende ga bestyreren foretrede for foreningens formann. De to andre måtte vente utenfor. Etter en tid kom formannen ut igjen. Temmelig rød i toppen og fremdeles opprørt etter samtalen utbrøt han: "De æ bare å arbeie karer, han æ så gal atte!".

Tarifforhandlingene gikk imidlertid bra. Det blåste en annen vind i papirindustrien etter storlockouten. Det resulterte i at de fleste arbeidere fikk et tillegg varierende mellom 25 og 30 øre pr. dag. Det vil si i snitt, et lønnstillegg på ca 10 %. Avtalen ble gjort gjeldene for 3 år.

Den politiske fagforening

I tillegg til sitt faglige arbeid engasjerte den nystiftede foreningen seg i politisk virksomhet. Det kan være flere grunner til det, men konflikten i papirindustrien kan ha spilt en vesentlig rolle. Kampen dreide seg ikke bare om faglige spørsmål, men den var i høy grad politisk preget. Målet var å begrense arbeidernes innflytelse og opprettholde arbeidsgivernes maktposisjoner.

Utviklingen ble fulgt med stor interesse også av folk som ikke var involvert. Fra begge sider resulterte det i bitre og ladede innlegg i lokalavisenes spalter. Kampen hardnet til og partene ble mer uforsonlige. Det kan ha ført til en radikalisering av foreningens medlemmer som resulterte i økt politisk engasjement. Foreningen ble svært aktiv, og det førte til at en rekke politiske fellesarrangementer ble lagt til Vennesla. Det første store arbeiderstevnet fant sted den 30. juni, eller

Arbeiderstevne paa Venneſla.

Søndag 30te Juni afholdes paa Venneſla et ſtørre Arbeiderstevne, hvortil er anmeldt Deltagelse fra Kristiansſands, Hornnes, Evje og Ivelands Arbeiderpartier ſamt Kringsjaa og Venneſla Arbeiderforeninger.

Hr. Lærer Johan Gjølstein

fra Stavanger vil holde Foredrag om: Kommunepolitikken, frit Skolemateriel og Sygepleien i Befolkningen.

God og billig Café paa Stedet. — Afgang for alle.

Deltagere fra Kr.sand ſamles ved Arbeiderforeningen Søndag Morgen Kl. 8¹/₄ for under det nye Mærke med Muſik i Spidsen at gaa i Proceſſion til Jernbanestationen, hvor Afgangen foregaar med 9. Toget.

NB. De Foreninger fra Byen, ſom ønsker at deltage ſom Korporation (med Fane), bedes melde dette hos Partiets Formand, P. Sørensen, Kr. 4des Gade 36, inden Fredag Aften. Komiteen.

Annonse i "Sølandets Sosial-Demokrat". Avisen er bedre kjent under navnet Dagbladet Sørlandet.

2. pinsedag 1907. Arbeiderforeningene fra Evje, Hornnes, Iveland og Kristiansand var representert i mønstringen. Deltakerne kom reisende med jernbanen i formiddagstimene, og med vaiende faner og klingende spill marsjerte de gjennom bygda. Opptog av slikt omfang var ikke dagligdags kost, og det må uten tvil ha vakt berettiget oppsikt.

Det ble tillyst folkemøte på Breimyr. Formannen i Kristiansand Arbeiderparti, Peder Sørensen, åpnet arrangementet med en flammende agitasjonstale. Da hovedtaleren, den radikale læreren Johan Gjølstein fra Stavanger, tok til orde, var omlag 200 mennesker møtt fram. Det var neppe bare organiserte arbeidere som var tilstede. Det var noe helt nytt i bygda at vanlige arbeidsfolk tok initiativet i det politiske liv. Noen var møtt opp av ren og skjær nysgjerrighet, andre fordi de var interessert i det som var i emning. Det var på mange måter en oppvåkningstid. Foreningen ble en pådriver i prosessen.

*Arbeiderstevnet på Breimyr i 1907.
Foto: Vennesla Bibliotek.*

Kommunevalget i 1907

Høsten 1907 var det kommunevalg. Det forestående valget var omfattet med stor interesse og hadde vært drøftet i flere medlemsmøter. Foreningen hadde ervervet seg en posisjon i bygda, og det forelå en reell mulighet for å gjøre seg gjeldende i valget. Forholdene måtte i så fall legges til rette for at det ble gjennomført et forholdstallsvalg. I motsetning til tidligere praksis måtte partene som skulle delta i valget, stille med egne lister. For å se hvordan stemningen var, ble det besluttet å innkalle til nominasjonsmøte. Møtet ble holdt i kommunelokalet den 21. august, og fikk stor oppslutning fra bygdefolk. Foreningen la fram forslag til valgprogram. I hovedsak gikk det på en generell forbedring av skoleforholdene, i tillegg ble det foreslått at alle elever skulle

få gratis skolemateriell. Programmet ble vedtatt, og nominasjonen eller prøvevalget som det heter, ble gjennomført uten noen problemer. Samtidig ble det innlevert forslag om å gjennomføre forholdstallsvalg. Valgstyret hadde ingenting å bemerke til forslaget. Det ble lagt fram to lister ved valget. I tillegg til listen fra Vennesla Arbeiderforening, la Venstre fram en gårdbrukerliste. Valget ble gjennomført den 15. oktober, og resulterte i at det nye kommunestyret fikk denne sammensetningen:

Representanter fra Vennesla Arbeiderforening

Olav Aas	450 st.
A. Røskeland	437 "
Andreas Tønnesen	421 "
N. Horverak	380 "
Severin Almedal	212 "
Gunvald Viksnæs	197 "
Hans Augustsen	191 "

Representanter fra Venstres Gårdbrukerliste

Olaf Vennesland	348 st.
O. Ruenes	281 "
Eivind Robstad	250 "
Syvert Fjermedal	230 "
Ole Johan Kvarstein	223 "

Resultatet kom som en overraskelse, foreningen hadde neppe regnet med den enorme oppslutningen. Valgresultatet vakte naturligvis oppsikt langt ut over bygdas grenser. "Sørlandets Sosial-Demokrat" kommenterte valget på denne måten:

"Valget i Vennesla havde for Arbeiderne et storartet Resultat. Dette Resultat kom svært overraskende. Vistnok vidste vi, at der i Vennesla fandtes trofaste og udholdende Partifeller baade Mend og Kvinder, men at vore Partifeller skulde magte at faa ind 7 Mand i Heredstyret og derved med et slag tilrive sig Magten, det havde vi ikke troet. Men det forferdelige er alt-

ing
inge.
kjøb.

lutning.

Arbeidere i Vennesla

anmodes om at møde i Kommunelokalet i dag torsdag 31te August Kl. 8 Aften til Vedtagelse af Program for kommende Kommunevalg samt Prøvevalg paa Kommunerepresentanter.

Kristiansands Arbeiderparti.

Arbeiderforeningen innkalte til nominasjonsmøte.

saa skeet, det røde Spøgelse har altsaa nu Makten i Vennesla Hered for 3 Aar og vi er forvisset om, at vore Partifeller vil vise sig den Tillid værdig, som Vælgerne nærer til dem. Mange er de Reformer og Forbedringer som trænges i Vennesla; men kjender vi de valgte Representanter ret vil der snart spørges nyt fra det røde Hered".

Kommentatoren har rett når han beskriver valget som et skred. Foreningen erobret 7 av kommunestyrets 12 representanter, men ellers er omtalen neppe i samsvar med virkeligheten. Listen var utvilsomt forankret i arbeidermiljøet, men avgjort ikke så partipolitisk farget som kommentatoren gir inntrykk av. Det var først og fremst en bygdeliste, og det var trolig store nyanser i det politiske syn både blant representantene og velgerne. Det er grunn til å tro at valget, og ikke minst omtalen, førte til sterke meningsbrytninger og kan ha påskyndet arbeidet med å stifte en sosialdemokratisk forening.

Organisasjonutvikling, brytningstid og partidannelse

Alle forhold tatt i betraktning - foreningen seilte i medvind. På kort

Til
reiser m
Hvide
verdens
Alle n
deles ve
agenten,

Teleg
Web

tid hadde den fått gjennomført en tariffavtale og i tillegg dominert kommunevalget. Dette hadde naturligvis styrket foreningens selvtilitt, men det hadde også en positiv virkning ellers i bygda. Tiden var preget av vekst og utvikling. Den 3. august 1907 ble Vigeland Arbeiderforening stiftet av arbeiderne ved anlegget. Samtidig fulgte anleggsarbeiderne ved Kringsjø kraftstasjon opp med å danne sin forening. På kort tid var kanskje halvparten av arbeidstakerne i Vennesla organisert. Likevel - på Hunsfos var det fremdeles noen som valgte å stå utenfor. Det kan ha vært flere grunner til reservasjonen. Det sterke politiske engasjement kan ha vært barriere for noen. På den tiden var den politiske agitasjonen djerv og av og til aggressiv og spissformulert. Målet var å bryte ned gamle nedarvede holdninger og stake ut ny kurs. For enkelte ble kanskje ytringene i sterkeste laget.

Foreningen hadde som overordnet mål å organisere alle fabrikkarbeiderne til faglig kamp. Det sterke politiske engasjement kan ha virket i negativ retning, og det ble kanskje en belastning for foreningen. Den interne foreningsdebatten synes å styrke den teorien. Det er to emner som stadig går igjen i en eller annen form, og som kan sammenfattes slik: "Bør foreningen ta politiske standpunkter" og "Foreningsarbeidets forhold til kristendommen". Det siste temaet kan tyde på at reservasjonen gjorde seg sterkest gjeldende blant folk som var forankret i de religiøse miljøer. Foreningen sto ved et veiskille. Dersom den skulle oppnå full tilslutning fra fabrikkarbeiderne måtte det politiske og faglige engasjement skille lag. Det var sannsynligvis hovedgrunnen til at foreningen tok initiativet til å stifte en politisk forening i bygda. Det er også grunn til å tro at det politiske engasjement gjorde seg gjeldende i de øvrige fagforeningene, og det kan ha medvirket til partidannelsen. Tiden var derfor inne til å opprette et felles politisk forum, og i april 1909 ble "Vennesla Sosialdemokratiske Forening" stiftet. Det ble forløperen for Vennesla Arbeiderparti. En rekke tillitsmenn i fagforeningene fant sin plass i sentrale posisjoner i den politiske foreningen. Dermed var striden omkring det politiske engasjement løst. På kort tid hadde arbeiderne ved Hunsfos med sin energi lagt grunnsteinene for den faglige og politiske arbeiderbevegelse i bygda. Det ble innledning til en ny epoke i bygdas historie. Utviklingen førte med seg en sterk

1. mai i Vennesla omring 1913. Bildet er tatt utenfor Ungdomslokalet ved Vennesla Skole.

Foto: Kjell Jensen

polarisering, bygda ble nærmest delt i to leirer. Det kom til å prege den sosiale situasjonen i Vennesla helt fram til krigsutbruddet i 1940.

Trådene i historien føres tilbake inn i den situasjonen som oppsto etter at Norsk Arbeidsmannsforbund ble stiftet. Da marsjerte "Proletariatet" i norsk arbeidsliv inn på arenaen. Arbeiderbevegelsen fikk et

ekstra puff fremover. Det fanget opp industriarbeiderne, og forbundet fikk sine markante og sterke talsmenn på Hunsfos.

Kilder og litteratur:

Arbeidernes leksikon. Arbeidermagasinet 1932.

Arbeidsfolk forteller. Papirarbeiderne. Tiden Norsk Forlag.

*Monica Schache og Arne Kokkevold: Arbeid - Fred Solidaritet
1895 - 1995 Norsk Arbeidsmannsforbunds jubileumsbok bind 3.*

Ingar Kaldal: Papirarbeidernes Historie 1913-1988.

Norsk Papirarbeiderforbunds Historie.

Tor Kummen: Kristiansand Arbeiderforening 1849 - 1949.

Olav Strandberg, Emil Hildebrand, Tønnes Bruffeld og

*Olav Jortveit: Hunsfos Arbeiderforening gjennom 50 år.
1906-1956.*

Sørlandets Sosial-Demokrat. Kristiansand. Årgang 1907

VENNESLA

ARBEIDERIDRETTSLAG

AV ODD ARILD NORDLI

Innledning

Når jeg i det følgende vil prøve å skrive litt om Vennesla AIL, er det ikke meningen å skrive lagets fulle og hele historie. En oppramsing av resultatlister i de forskjellige idrettsgrener blir det heller ikke.

Målet er å skrive litt om laget generelt og å gi et innblikk i de forskjellige undergruppene.

Det finnes svært lite skriftlig materiale fra Vennesla AILs historie. Grunnlaget for denne artikkelen er reportasjer i avisen Sørlandet og samtaler med personer som var med i idrettslaget. I tillegg har fire årsberetninger fra skigruppa vært tilgjengelige.

Bakgrunn

Den landsdekkende idrettsorganisasjon i Norge rundt 1920 het Norges Landsforbund for Idrett.

På denne tiden var det sterke politiske brytninger og store arbeidskonflikter i landet vårt. Permisjoner, lockouter og streiker skapte motsetninger og relativt skarpe skiller. Det var heller ikke noe offentlig, økonomisk sikkerhetsnett som arbeidsledige kunne sette sin lit til, så arbeidsledighet var ofte forbundet med å lide nød.

Å vise solidaritet ble blant arbeidsfolk sett på som absolutt nødvendig, og nåde den som sviktet sine kamerater ved for eksempel streikebryteri! Streikebryter var et fryktelig skjellsord, som kunne henge ved en person i årevis.

Det provoserte nok derfor mange idrettsfolk innen arbeiderbevegelsen å se at enkelte lag og framtreddende personer innen Landsforbundet gikk aktivt inn i streikebrytervirksomheten. Mange arbeidere følte at en del av Landsforbundets politiske virksomhet i realiteten var rettet inn mot arbeiderbevegelsen.

I tillegg hadde det militære en relativt sterk innflytelse på Landsfor-

bundet. Dette var også med på å skape motsetningsforhold. De sosialistiske partier i Norge hadde på denne tiden et litt spent forhold til det militære.

Landsforbundet markerte seg med andre ord som en organisasjon for de borgerlige sett med sosialistenes øyne, og følgen ble at Arbeidernes Idrettsforbund ble dannet i 1924. Organisasjonen skulle sette sosialistiske verdier i fokus og prøve å få et bredere lag av folket med i idretten.

Arbeideridrettslag i Vennesla

Da tanken om et arbeideridrettslag i Vennesla første gang kom på banen, var mange betenkte. Selv ivrige arbeiderpartifolk mente det ikke var plass til to idrettslag i bygda. De fryktet at et nytt idrettslag ville skade idretten mer enn gagne den.

Men noen var blitt begeistret for tanken og mente at ungdommen i et arbeiderdistrikt som Vennesla ikke burde stå utenfor arbeidernes egen idrettsbevegelse.

Etter at Rolf Hofmo hadde vært i Vennesla og holdt foredrag om "Arbeideridrett kontra borgerlig idrett" ble Vennesla AIL dannet i desember 1930, og 20-30 skrev seg som medlemmer. Emil Hansen ble lagets første formann.

Vennesla AIL begynte med bryting og boksing. Det var aktiviteter som Vennesla Idrettslag ikke hadde.

Tanken var å starte med andre idrettsgreiner etter hvert som behovet meldte seg. Dagbladet Sørlandet skriver i den forbindelse: "Og det var et ønske nu at alle arbeidergutter i Vennesla vilde slutte opp om det lag hvor de virkelig hører hjemme, melde seg inn i Arbeidernes Idrettsforbund og slutte med å drive sin idrett i "Ja-vi-elsker-forbundet".

Medlemstallet steg da også raskt. Etter en måned var det oppe i 80.

Laget tok allerede første året på seg å arrangere idrettsstevner av forskjellige slag. Da kom idrettsutøvere fra andre arbeideridrettslag på besøk. I forbindelse med disse arrangementene var det ofte politiske taler, underholdning og festligheter på Folkets hus.

Det var et skarpt skille mellom borgerlige og sosialistiske klubber.

Medlemmene i de borgerlige lag deltok ikke i arbeideridrettslagenes konkurranser og vice versa. Det ble derfor kåret to kretsmestre i samme øvelse, en "borgerlig kretsmester" og en fra arbeideridrettslagene.

Årene som fulgte var på mange måter økonomisk vanskelige. For ungdommen var det så godt som ikke arbeid å få, bortsett fra noen korte perioder i kommunalt nødsarbeid. Det ble å leve på foreldrene, som hadde vanskelig nok med å klare seg selv. Penger til kontingent, sportsutstyr og så videre ble det mer enn smått med.

I en artikkel fra 1935 står det: "Men tross vanskeligheter med økonomien har laget arbeidet seg støtt og sikkert fremover. Idrettslig sett er gode resultater oppnådd, så også den siden av saken er i orden. Men det som er av den største betydning er at idrettsbevegelsen nu virkelig er på vei til å få massen av arbeiderungdommen med. Nevnes kan det således at lagets medlemstall sterkt nærmer seg 200. Det har altså vist seg at optimistene fikk rett - det er forøvrig alltid optimistene som får noe utrettet".

Det er helt tydelig at Vennesla AIL etter hvert fikk vind i seilene. I et intervju i Christiansands Tidende, som var en konservativ avis, beklager Martin Torkildsen seg over manglende rekruttering til Vennesla Idrettslag. Torkildsen, som var en allsidig og flink idrettsmann, fremholder at det stadig er de gamle som må trå til.

Dagbladet Sørlandet kommenterer dette og skriver med tydelig tilfredshet: "Efter hvad vi erfarer har nok Martin Torkildsen all grunn til å beklage seg - ikke bare over rekrutteringen, men også over det alminnelige frafallet i lagets rekke. Foruten lagets beste skihopper, Andres Andersen, om hvem vi forleden kunde fortelle at han var gått over til arbeidernes idrettsbevegelse, har også en rekke av de beste fotballspillerne på A-laget gått over til AIL".

I tillegg til bryting og boksing ble det våren 1931 satt i gang med fotball, sykling og friidrett. Senere fulgte også skiidrett.

For å få inn penger til laget begynte man etter hvert å arrangere marked på Folkets hus. Markedet kunne vare i flere dager, og det var underholdning og skuespill i tillegg til utlodning og bevertning.

Hovedtyngden av medlemmene i Vennesla AIL var fra Hunsfoss og Vigeland, men også noen fra Vennesla krets meldte seg inn i laget.

Bryting og boksing

Ved stiftelsen av laget meldte flere brytere seg inn i VAIL. Treningene, som i starten var på mandag og fredag, foregikk på Folkets hus, og det kunne være 50-60 mann til stede.

Bare en måned etter stiftelsen arrangerte laget kretsmesterskapet i bryting.

I årene som fulgte var det stadig brytere fra VAIL som plasserte seg langt framme på resultatlistene. I 1935 ble for eksempel 9 av 13 kretsmesterskap tatt hjem til Vennesla.

Det var brytere med i de fleste vektklasser, fra fluevekt til tungvekt. Etter hvert ble hver vektklasse delt i A og B. Alle som hadde vunnet

1. rekke f.v.: Ludvig Olsen, Johan Ravnevand, Bjarne Skjervedal, Karl Tang, Henry Tang, Sverre Hagen, Leon Nilsen.

2. rekke f.v.: Andres Andersen, Børre Jensen, Arne Ravnevand, Normann Jonsen, Morten Mortensen, Mikal Hornes.

3.rekke f.v.: Ivar Andersen, Trygve Finnestad, Andre Tambini, Odd Abrahamsen, Charles Foss, Alfred Finnestad, Antvort Endresen.

premie i konkurranse tidligere, startet i klasse A, og de tidligere upremierte startet i klasse B. Denne inndelingen i A og B klasse var en del av AILs strategi for å få et bredere lag av folket til å drive aktiv idrett.

Brytegruppa var stor og aktiv under hele VAIL perioden.

Det vil føre for langt å ramse opp alle som var med. Men Antvort Endresen, som brøt i lettvekt, får stå som eksempel på alle de gode bryterne i laget. Han ble nr.2 i arbeidermesterskapet da det ble arrangert i Kristiansand.

Det var atskillig færre aktive boksere enn brytere i Vennesla AIL. I grunnen var bare Bjarne Skjervedal og Gerhard Iversen aktive og deltok på stevner. Skjervedal bokset i weltervekt og Iversen i lettvekt. I 1934 ble for eksempel Bjarne Skjervedal nr. 2 i Sørlandsmesterskapet i sin klasse.

Fotball

Våren 1931 var fotballtreningen i Vennesla AIL i gang. Fotballsparkingen foregikk på den nye idrettsplassen på Moseidmoen (selv om den ikke var helt ferdig), og treningen startet kl. 19.00 på tirsdag og fredag.

Fotballagene innen Vennesla AIL hadde stor suksess. Allerede i 1933 ble A-laget kretsmeister. Året etter ble det rene jubelår for fotballen i laget. Både A-laget, B-laget og C-laget ble kretsmestre. Og som om ikke det var nok, guttelaget tok like godt også kretsmesterskapet hjem til Vennesla.

Noen syntes at Vennesla-publikumet kunne bli litt for patriotisk av og til, og det kunne vel gå ganske hett for seg på hjemmekampene på idrettsplassen.

Avisen Sørlandet skriver i den forbindelse: "Apropos publikum så kunne det sies en masse. De oppførte seg flere ganger som små barn. Det var ikke tall på alle de ganger de utslynget hånlige og tildels rå bemerkninger mot spillerne og ikke minst dommeren. La det aldri skje mer - det skader i høi grad." Ved en senere anledning skriver avisen: "Publikum opførte seg i går under all kritikk, og vi tror at byensklubberne ikke er videre begeistret for å gjeste bygden oftere."

Vennesla AILs guttelag i 1934: 1.rekke f.v.: Reidar Holberg, Trygve Bronebakk, Leiv Nilsen. 2.rekke f.v.: Kåre Lie, Charles Ingebretsen, Henry Nilsen, Helge Holte, Arnt Bach, Henry Tang, John Pedersen, Reidar Hildebrandt. Laglederen Magnus Nilsen står helt bakerst.

Hvor vidt denne karakteristikken av Vennesla-publikumet er riktig eller ei ikke kan jeg ta stilling til. Kanskje lå litt av by/land-problematikken under, og kanskje var det litt vanskelig for en byavis å akseptere at byklubbene tapte for lag fra landsbygda.

Men til tross for mulige overtramp fra publikums side, så drev fotballgruppa i laget godt. I årene som fulgte var både A, B og C-laget blant de beste i kretsen. I 1937 eller -38 slo for eksempel A-laget Vigør som det året kom til semifinalen i Landsforbundets norgesmesterskap.

Vennesla AILs A-lag i 1934: 1. rekke f.v.: Einar Homme, Bjarne Skårdal, Odne Øvland. 2. rekke f.v.: Karl Salvesen, Otto Osmundsen, Salve Salvesen. 3. rekke f.v.: Gustav Johnsen (i dress), Paul Gundersen, Ludvig Olsen, Albert Tønnesen, Olav Håkonsen, Kristian Eikebakken.

Etter idrettsforliket i 1936 begynte borgerlige lag og arbeideridrettslag å spille mot hverandre. Fortsatt er det nok mange som husker lokaloppgjørene på Moseidmoen mellom Vennesla Idrettslag og Vennesla AIL.

Kretsmester 1934 kl. G.

1. rekke f.v.: Erling Røllend, Arvid Voreland, Sverre Lian.

2. rekke f.v.: Valdemar Andersen, Alfred Finnestad, Leon Nilsen.

3. rekke f.v.: Fredrik Olsen, Magnus Nilsen, Eivind Lislevand, Harald Homme, Odd Abrahamsen.

Ski

Skihopping var svært populært i Vennesla på denne tida, og bygda hadde mange gode hoppere. Rønningbakken, Rakkestadbakken og andre mindre bakker ble flittig brukt.

Problemet for Vennesla AIL var at Vennesla Idrettslag stod som eier av de største bakkene. Mange av hopperne unnlot å melde seg inn

i arbeideridrettslaget fordi laget ikke hadde noen skibakke. Men etter et års tid begynte styret i Vennesla AIL å arbeide med planer om en egen skibakke. Man undersøkte mulighetene for å bygge en skibakke på Graslia. Mange syntes at det hadde vært et ypperlig sted for en skibakke. Stedet lå sentralt til og gunstig i forhold til sola. Men da det viste seg at leien for grunnen ble på 300,- kr. pr. år, ble hele prosjektet skrinlagt.

Det ble stille omkring skibakkespørsmålet en tid, men på årsmøtet 7. mai 1933 kom det forslag fra G.G.Honnemyr om å bygge en bakke ved Bjortjønn, som ligger på Honnemyr.

Det var kommunen som var grunneier her, og resultatet ble at Vennesla AIL fikk lov til å bygge skibakke ved Bjortjønn mot å betale 25,- kr. i årlig leie.

Arbeidet med skibakken ble satt igang. Arthur Back var leder av bakkekomiteen, som ellers bestod av Billy Bårdsen, Ivar Andersen, Toralf Ravnevand og Arne Ravnevand. Interessen blant medlemmene for å få bygget bakken var også stor i starten. Mange deltok på dugnad for å få den ferdig. Laget søkte også staten om penger til arbeidet, men det ble avslått. Når det så heller ikke kom snø denne vinteren begynte mange i dugnadsgjengen å miste motet, og interessen dabbet av.

Toralf Ravnevand tok imidlertid saken opp igjen på årsmøtet, og det ble bestemt å gjøre bakken klar til vinteren 1934-35. Arbeidet gikk nå framover, og de siste ukene før åpningsrennet var det opptil 25-26 mann daglig i aktivitet i bakken. Det var ingen liten bakke som ble bygd etter datidens målestokk. Overrennet var 60 meter langt. Fra hoppet til kulen var det 29 meter, og unnarennene var 95 meter.

På åpningsrennet, 4. februar 1935, var det 1200 tilskuere i bakken. Det var satt opp ekstratog fra byen, og toget var så fullt at folk stod på stigbrettet fra Vikeland og opp til Grovane. Andres Andersen og Bernhard Olsen, begge Vennesla AIL vant hver sin klasse under åpningsrennet. Men lengdene ble ikke som forventet. Håpet var hopp opp mot 50 meter.

Det viste seg også etterhvert at bakken ikke svarte til forventningene. Et problem var at Bjorlitjønna var tenkt som sletta til bakken. Men når vannet ikke frøs til, så kunne ikke bakken brukes.

I årsberetningen for 1935 står det: "En stor glæde er det ved denne sesong at vi har kunde holdt skirend i vår egen bakke, så vi har sluppet og tigd de borgerlige lag om bakke. Vi ble nok litt skuffet over bakken, men vi får håbe at den blir bedre til neste vinter. Men vi kan jo ikke klage alikevel, for vi har avviklet to rend der, og det første rend var vi jo heldig med. Det blev levert mange fine hopp, skjønt de var ikke så lange som vi hadde ventet. - Det lengste stående hopp har Karl Salvesen under rend på 38,5 meter, men under trening har Billy Bårdsen, Einar Tønnesen, Arne Ravnevand og Bernhard Olsen meget lengere."

Andres Andersen i svevet. Bildet er trolig tatt i Storheia i 1938.

At det var vanskelige tider, vitner noen linjer lenger nede i årsberetningen om: "En av våre gode løpere var så uheldig under prøvehoppningen i bakken at han blev utelukket fra å delta i rend siden. Men det værste var at han brakk skiene sine, og det er ikke godt at få et par ski for en arbeidsløs nu."

En kan vel ikke si at det var noe stort hoppmiljø i Vennesla AIL i første halvdel av 1930-tallet, men flere av hopperne var relativt gode.

Vennesla AIL bygget også skibakke i Tømmeråsen. Sommeren 1936 var det arbeid i gang både der og i Bjorlibakken. Skibakken i

Tømmeråsen slik bakken så ut i 1984.

Tømmeråsen ble mer og mer brukt i årene som fulgte. Det var nok en bedre bakke enn Bjorlibakken, bl.a. kunne en hoppe lengre. I 1937 var for eksempel bakkerekorden 47 meter.

Vinterstid ble bakken preparert og holdt i stand av de som brukte den. Det kan også se ut som hoppinteressen innen Vennesla AIL økte fram mot krigen. Det fortelles at det kunne være opptil 40-50 ungdommer på hopp trening i Tømmeråsen.

På langt nær så mange drev med langrenn i laget. I flere år var det så godt som ingen aktive.

Når laget arrangerte langrennskonkurranser, gikk starten ofte fra Kilane eller Folkets Hus, og så gikk løypene i området rundt.

Sykkel

Det var ikke så mange aktive sykkelryttere i Vennesla AIL. Sten Østbye og Paul Gundersen var de to første i ledelsen for dette utvalget. Begge var aktive sykkelryttere, og Paul Gundersen ble nok en tid regnet for å være den beste i VAIL.

Friidrett og håndball

I desember 1931 står det i Sørlandet: "Skal noen fremheves særskilt må det være de kvinnelige utøvere i friidrett. De har nådd gode resutater, og kvinneidrett er i ferd med å bli populært."

Dette var et sitat fra en årsmelding til Vennesla AIL. Uten å gjøre noen urett må det vel være lov å nevne Ågot Homme (Hetland) som en av de fremste utøverne på spinnesiden. Hun vant en rekke førstepremier i friidrettsstevner på kretsplan og hadde også fine plasseringer i nasjonale stevner.

Men også Anna Finstad konkurrerte helt i toppen i friidrett på kretsplan.

Blant mennene var Armand Vennesland god på de lange distansene.

Friidrettsaktiviteten innen laget fikk ikke like stor bredde som for eksempel bryting og fotball, og noen år midt på 30-tallet lå friidrettsgruppa mer eller mindre nede.

Det ble imidlertid startet med håndball både for damer og herrer mot slutten av VAIL perioden. I denne idrettsgrenen hevdet damene seg best.

Idrettsforliket

I 1936 ble som nevnt idrettsforliket vedtatt av Stortinget, og blant AIF lagene i Norge var det 253 lag som stemte for og 146 lag som var i mot. Vennesla AIL stemte med flertallet.

Dermed ble det åpnet for at medlemmer fra AIF og det borgerlige forbund kunne konkurrere mot hverandre.

I Vennesla ble det arrangert forliksskamper i fotball mellom Vennesla Idrettslag og Vennesla AIL. Det første forliksrennet i kretsen i hopp og langrenn ble også arrangert i Vennesla. Hopprennet var i Tømmeråsen.

Etter hvert ble det forlikskonkurranser innen alle idrettsgrener hvor Vennesla AIL hadde deltakere.

I årene fram mot krigen ble det oftere og oftere diskutert å samle idrettsbevegelsen i Norge under ett forbund. En kom så langt at både Idrettens Landsforbund og Arbeidernes Idrettsforbund på nyåret i 1940 tilrådte samling, men den andre verdenskrigen satte en effektiv stopper for det videre arbeidet.

Under krigen lå all organisert aktivitet innen Vennesla AIL nede, men laget kom raskt i gang med arbeidet etter krigen.

Allerede 14. mai 1945 hadde laget sitt første møte. Medlemstallet økte kraftig, og 15 års jubileum ble feiret.

I april -46 kom det forslag fra Leif Olsen VAIL og Bård Robstad Vennesla IL om å slå sammen lagene.

Til styrene i V.A.I.L. og V.I.L.

V e n n e s l a .

Siden freden har der blandt flere av medlemmene i de to lagene, V.A.I.L. og V.I.L. vært et utbredt ønske om en sammenslutning av lagene for å få et sterkt og godt lag som kan hevde sig mot andre lag i kretsen, og kanskje utenfor kretsen.

Henstiller til styrene at der blir sammenkalt et ekstraordinært møte i begge lagene, helt så fort som mulig innen fotballsesongen begynner, for å behandle en eventuell sammenslutning, og at der om et par dager efter sammenkalles til et møte av begge lagene samlet der sammenslutningen kunde bli virkelig.

Vikeland den 3/4-46.

Leif Olsen

Hård Rubstad

Resultatet ble at Vennesla AIL med 89 mot 20 stemmer vedtok å gå sammen med Vennesla IL. Også i Vennesla IL var det flertall for sammenslutning, og 14.mai 1946 var det nye idrettslaget i bygda et faktum. Det konstituerende møtet ble holdt på Folkets Hus.

Laget ble i starten kalt Idrettslaget Bjart, men det navnet ville ikke Norges Idrettsforbund godkjenne. I stedet ble det foreslått Vindbjart, og det ble godtatt.

Dermed var en epoke i idrettslivet i Vennesla over, og medlemmer fra de tidligere idrettslagene i bygda gikk inn i det nye laget.

Administrasjon av VAIL

Det vil føre for langt i denne sammenhang å skrive ned alle de som har vært med i styre og stell i VAIL. Men en liste over formenn, kasserere og sekretærer må vi gi plass til, selv om den er ufullstendig. Navnene har jeg stort sett funnet i Dagbladet Sørlandet.

Tid	Formann	Kasserer	Sekretær
Des -30	Emil Hansen	Olaf Skisland	Børre Jensen
Juni -31	Thomas Sundstøl	Arnold Pedersen	Jakob Nygård
Des -31	Andre Tambini	Arnold Pedersen	
-32			
-33			
-33			
Mai -34	Martin Aabel	Mikael Hornnes	Henry Jensen
Okt -34	Einar Nodeland	Toralf Ravnevand	Henry Jensen
Mai -35			Henry Jensen
Okt -35	Erling E. Lund		
April-36	Gustav Johansen	Toralf Ravnevand	Nils Ingebrehth.
Okt. -36	Antvort Endresen	Toralf Ravnevand	
April-37			

Okt. -37

April -38 Erling E. Lund Andre Tambini

Okt. -38 Erling E. Lund Andre Tambini

Mai -39

Okt. -39 Paul Gundersen Martin Mortensen Bjarne Kåse

Mai -45 Nils Ingebretsen Martin Mortensen Arne Askedal

Okt. -45

Mai -46 Toralf Ravnevand

DET FATALE STRAFFESPARK OG ANDRE ADSPREDELSE

Av Olaf Ingebretsen

I 1917 kjøpte kommunen den første parsellen i Moseidmonen, "Kampen" ble den kalt av bygdefolk. Området skulle brukes til boligformål. Her startet den sosiale boligbyggingen med billige tomter for vanlige arbeidsfolk. Det var fabrikkarbeiderne på Hunsfos og Vigeland som slo seg ned på "Kampen". De bygde seg eget hus finansiert av Småbruk- og Bustadbanken med kommunal garanti. Min far bygde hus her i 1930. Da første etasje var ferdig, flyttet familien inn. Loftet skulle "Godseieren" selv innrede når økonomien ble bedre. Det tok tid.

Om sommeren flyttet ungene på loftet. Alle lå på flatseng. Den dagen var det fest - sommeren var kommet for alvor. Det var spennende, men også litt nifst i det store, åpne rommet. Det var ikke innlagt elektrisk lys. Sommernatta kom sigende ut av krokene. Den var full av fremmede lyder. I skyggene levde merkelige skapninger sitt eget liv. Alt var annerledes og uvant. Det var ikke fritt for at det grøsset litt i en liten kropp før søvnen kom etter en lang og aktiv dag.

I tretti-årene ble det anlagt ny idrettsplass på "Kampen". Huset vårt lå mellom elva og idrettsplassen. Om sommeren pendlet vi mellom stranda og fotballbanen. Det var vår tumleplass. Ferien var lang - sommeren varm - og vannet i elva var like deilig hvert år selv om leppene ble blå og underleppa bevret og skalv etter badet. Om våren ble guttene snauklipt. Når vi steg opp av vannet strøk vi oss gjennom "busta", vannføyka sto som en sky fra håret. Her sprang vi barbeint i knebukser, fra gauken gol til morgendogga lå som et grått teppe om høsten og gresset ble vått og kaldt. Når sommeren var på hell var vi brune som "tater".

Da vi begynte på skolen ropte Grasliagjengen etter oss: "Der gjenge rampen fra Kampen"! Mi estimerte dei ikkje - "Kampen" var vårt paradiset!

På idrettsplassen møttes våre helter til trening og dyst. Den ble

*Komforten var minimal. Iskaldt vann fra krana.
Tegning: Andor Renstrøm.*

skueplass for mangt et drabelig oppgjør. Vi fulgte intenst med i alt som skjedde. - Det var en fantastisk tid, et eventyr!

Det var ikke til å unngå, vi ble bitt av fotballbasillen - vi ble supportere lenge før ordet var tatt i bruk.

Den gang hadde bygda to idrettslag, Vennesla Idrettslag og Vennesla Arbeideridrettslag. De hadde hver sin garderobe. Garderobe er sterkt sagt - hver sin omkleddningsbu er riktigere. Bua til Vennesla IL

var litt fornem, den var rødmalt og hadde mønetak. Den virket litt utilnærmelig på oss. De "borgerlige" kalte vi dem som holdt til der.

Bua til arbeideridrettslaget var uten møne og maling, men ellers ganske lik. Et stort, mørkt rom, med benker langs veggene. På baksiden var det bygd ut en "bås" - dusjen. Etter trening eller kamp ble de svette kroppene vasket under dusjen. Ikke særlig luksuriøst. Iskaldt kildevann fra Moseidmonen vannverk! Med store øyne hang vi i døråpningen for å få med oss mest mulig. Av og til lurte vi oss innforbi døra. Det luktet sterkt av svette kropper og sure sokker etter en treningsøkt. Vi fikk som regel med oss et lite glimt inn i det aller helligste - dusjen - før vi "snørvalpene" ble satt på dør.

Idolene ble kommentert i det vide og brede. Når vi hadde plassen for oss selv, og "filleballen" var i sving, ble de kopiert så langt det var mulig. Ballen - ja det var et utslitt fotballskinn, lappa og sydd etter alle kunstens regler. Det var fylt med strie. Tung som bly, særlig når strien ble vanntrukket. Som en vaskefille la den seg over issen når en eller annen skulle vise seg og foreta en heading. Et mirakel at ikke "kjeikka-sen" gikk i kne med lettere hjernerystelse.

Muskler og fotball-lår hørte med til termen. Vi klemte på legger og lår. Vi mente selv at det var en viss utvikling å spore. "Pipestalker" blåste den "eldre garde" foraktelig, og anbefalte tran og havregrøt som et probat middel.

De store høydepunkter var selvfølgelig fotballkampene. Hvem kan glemme dem! Når bylagene, "byfesene" som vi foraktelig kalte dem, kom for å få bank av våre helter. Det var den rene folkefesten. Opprømte bygdefolk strømmet til plassen lenge før kampen begynte. Ved slike anledninger var det ikke fritt for at sjåvinistiske tendenser gjorde seg gjeldende. Ingen tvil om hvem som ville få bank og hvem som ville stikke av med seieren der i gården, nei. Det hendte nok også at det ble trådd til med "tørre nevene" når noen våget seg til å komme med innsigelser. Det var helst når noen hadde styrket seg med litt "arbeidervin" før kampen. Budstikka gikk og vi var på plass! Som regel begrenset det seg til litt knuffing og kjeftbruk. I mer sjeldne tilfeller rant det litt neseblod før gemyttene roet seg. Arenaen for slike oppgjør var lagt bak muren rundt idrettsplassen. Det var nærmest et fast innslag, men

når det ble kastet mynt og krone om hvem som skulle sette i gang og fra hvilken side det skulle spilles, hadde kamphanene tatt plass blant tilskuerne.

Så braket det løs! Det ble presset på fra første stund. Fra sidelinjen holdt Gustav Johansen overoppsyn med spillet. Ingenting gikk ham forbi. Han travet langs banen, og fulgte ballen fra den ene enden til den andre, mens han brølte sine anvisninger og kommentarer. "Gi ikke fra dere sei'ren gutter"! Han var trener, og i tillegg var han en slags ekstra linjemann og selvbestaltet dommer. Du verden for en "kondis"!

Høydepunktene var oppgjørene mellom de to bygdelagene - ingenting kunne måle seg med det. Da var hele "rørsla" og halve "borgerskapet" på beina. Det var tettepakket rundt banen. "Fansen" møtte tallrikt fram. De grupperte seg rundt banen i samsvar med sin politiske overbevisning. For mange var det noe mer enn en fotballkamp. Det var like mye et oppgjør mellom de to politiske grupperinger i bygda. Spenningen hadde bygd seg opp over lang tid, nå skulle den få sin utløsning. Det skulle en gang for alle slås fast hvem som var best.

Strategien var omhyggelig lagt opp på begge sider. Motparten skulle tuktes ettertrykkelig.

Før dommeren blåste av kampen, skulle resultatet foreligge. Det var harde tak. Det forekom både to og tre ekstraomganger før det hele var over.

Det gikk et sus gjennom tilskuerne ved avspark. Brølene steg i takt med presset og spenningen. Det ble kjempet innbitt på begge sider. Vi led med våre helter i motgang, og jublet når lykken snudde seg.

I ettertid må vi medgi at lagene var jevn gode, men den gang var det ingen tvil: Våre gutter var best! Fotballen var like rund i mellomkrigsårene som den er i dag, og tilfeldighetene rådet den gang som nå.

Det var under et slikt lokalt oppgjør at "rørsla" kom under sterkt press. Så kom et kanonskudd fra "borgerskapet". Hvem som fyrte av husker jeg ikke, men retningen og kraften var perfekt. Ballen så ut til å gå inn i venstre hjørne rett under tverrliggeren. Det så stygt ut. Hadde målmannen noe å bidra med? Hvor var forsvaret? Der sto "backen" Einar Homme, som en vegg - alltid på plass. Nå var gode råd dyre. Det så ikke ut som han hadde nubbetjans. Det måtte foretas noe drastisk,

Selvsagt ble det straffespark!

Tegning: Andor Renstrøm.

og det måtte skje fort! Han innså det umulige i situasjonen, og strakte opp armen og bokset til ballen! Dommeren blåste drabelig i fløyta - Staffespark!!!

Det gikk et søkk gjennom publikum. Stillheten senket seg over plassen et øyeblikk før diskusjonen - mishags- og bifallsytringene brakte løs.

På banen ble det også en intens diskusjon. Hvem skulle ta straffesparket? Det vakte adskillig munterhet blant publikum da en dame ropte: "Inn med 'an Otto"! Vi forsto ikke at det kunne være noe å le av. Det var før vi hadde spist av kunnskapens tre.

Otto Hagmann var Vennesla ILs ubestridte "supermann", han pekte seg naturligvis ut til å sette ballen i mål. I så fall ville utfallet være gitt. Men nei, dette ville ikke motparten finne seg i! Det ble protestert heftig. Det var senterløperen som skulle ta straffesparket. Mot all forventning - protesten ble tatt til følge. Ballen ble plassert. Målmannen rettet på "sikspensen", bøyde seg forover som en tiger på sprang. Spenningen var på bristepunktet. Publikum sto på tærne og holdt pusten. Nå skulle det avgjøres! Senterløperen var preget av stundens alvor. Ansvarret hvilte tungt på ham og ham alene. Han visste det så inderlig vel - forventningspresset var enormt. Dommeren blåste. Tilløp! Skuddet! Åh - himmelhøyt over!!

Publikum pustet ut. Kampen var avgjort. Spenningen var utløst. Det var tid for diskusjon og kommentarer. Det tok tid før gemyttene roet seg ned.

Men fotballkampene var så mye mer enn det som utspant seg på banen. Hvem glemmer vel isen! - og pølsene!! Martoline og Emil var på plass med vogna, primusen og ismaskinen. Fremdeles fornemmer vel eldre venndøler lukten av de røkte pølsene og vaniljeisen. Pølsene ble lagt på loffskiver fra Liebermanns Bakeri, med eller uten sennep. Isen var et kapittel for seg, den duftet av vanilje. Ekte fløteis, ummmm - deilig! Dersom økonomien var brukbar, og "Godseieren" var i godlaget, hendte det at det ble bevilget penger til is. Den var ganske annerledes enn i dag. Isen måtte spises raskt før den smeltet i sommervarmen. Men det var ikke til å unngå at den rant nedover fingrene. Vi kunne kose oss med lukta i lang tid etter at isen var fortært.

I krigsårene ble det stille på idrettsplassen. Bortsett fra noen få illegale arrangementer opphørte all idrett i de fem årene. Folk fikk annet å tenke på. For å takle problemene ble det nødvendig å samarbeide. Det førte til en ny og utvidet form for felleskap på tvers av tidligere skillelinjer. En epoke i bygda var definitivt over. Etter fredslutningen ble begge idrettslagene reorganisert etter det tidligere mønster. En kort tid opererte de hver for seg og tørnet sammen i duell som før, men den sydlandske stemningen fra mellomkrigstiden var blitt borte underveis - den var historie.

He dykken kjdkken heime 'os dykken?

*Historielagets dialektspalte redigert av
Olav og Trygve Jortveit*

Her kjem den tredje språkspalta på like mange år. Denne gongen stend ein del utvalde ord på d for tur. Me he bygd arbeidet over omlag same leisten som tidlegare: – Olav he skrive innleiinga og utført arbeidet med sjølvne ordlista. – Trygve kjem med eit nytt kapittel om barneåra i Nesane. Denne gongen er det vinter og leik på ski i den gamle og tradisjonsrike Røllændsbakken som er temaet. Og han kjem med eit hjartesukk over den omsynslause nedbygginga av kulturlandskapet i dette fine området.

Det skjedde forresten mange andre nedbyggingar og utbyggingar i "fremskrittets" namn i 50- og 60-åra i Vennesla som det er verdt å komme attende til. – Ikkje fordi at noen treng "å sette seg på sin høye hest". – Dei som hadde ansvar og gjennomførte utbyggingane, gjorde det i god meining og på bakgrunn av dei trendane som var rådande den gongen-. Men me he eit ansvar for å fortelle nye generasjonar om dei verdiane eit meir landsbygd-lik Vennesla hadde for folket der før nedbyggingane starta. Kan hende me he meir omtanke på dette området i dag? – Ville me ha bygd ned Røllændsbakkane i dag utan at ungane fekk kome inn og seie si meining t.d.? – Det hadde vore fint for barnemiljøet i Nesane og i grendene omkring om ungane hadde hatt ein skikkelig flott Røllændsbakke å boltre seg i i dag. Og kan hende kunne det blitt gjort utan at husbygginga hadde lide noen overlast i det heile.

Astri Jortveit Horn er nå ferdig med hovudoppgåva si om Vennesla-dialekten, og ho kjem med ein liten rapport til slutt.

Ordliste for Vennesla (Framhald)

Av Olav Jortveit

Merknader til ordlista

Eg håpar at de som les denne spalta, he det som meg, – at de får gode og kanskje vemodsfylte assosiasjonar når de ser velkjende, heimslige ord på trykk: – dabbe, dekken, doppe, dytte bonnen, døybe.

Elles nemner eg noen interessante særtrekk som er knytta til tri-fire av orda i ordlista denne gongen:

dræft –

I normalt skriftspråk he dette ordet **i** som rotvokal i staden for **æ** (drift). Og det finst ein del ord i Vennesla-målet der me he eit slikt skifte: **Ræps** (rips), **fræsk** (frisk), **rækti** (riktig), **brælle** (brille), **sjær** (skir = rein. Eks.: "De dær æ sjære trålldommen!").

Kan du som les dette, komme på fleir ord som he **æ** i staden for **i**?

dænnæ – dænnen dettæ – detten dessæ – dessen

"Dessæ eplane æ he hæran æ reine å fine. Men dessen du he dæran æ folle a makk."

Ivar Aasen reiste i åra omkring 1860 land og strand rundt i Noreg for å samle inn ord og vendingar. Han kom au til 'Mandal og Lister Amt' som var namnet på Vest-Agder den gongen. Blant alt han noterte seg her, var dobbelformene på dei peikande pronomena **denne**, **dette** og **desse**.

Aasen seier det slik i sin Norsk Grammatik" (1864):

"En besynderlig Egenhed ved Ordet 'denne' er det ellers at de på mange Steder har

to Former, hvoraf den ene bruges om en nærmere Ting og den anden om en fjærnere.."

**døybe el.
døbe**

Då me var små, brukte me ordet **døybe** når det var tale om å dytte ein ned i snøhaugen og gnure han inn med snø. Men når eit barn skulle til dåpen, nytta me forma **døbe**.

Eg he ein liten teori om kvifor det er slik:

Døybe er nok den opphavelige forma i Venesladiakten. Men det he "tapt terreng" i forhold til det danske **døbe** fordi ein fann dette på trykk i Bibelen og det blei brukt av presten ved dåpshandlinga i kyrkja. Det var ei form med større prestisje enn den norske forma **døybe**. Men den norske forma greidde å overleve i barnemiljøet med den særskilde tydinga det fekk der.

Utdrag på bokstaven d.

Enkelte av orda er "gamle" og best kjende av den eldre generasjonen. Men dei er ekte og opphavelige og derfor au interessante for dei unge i bygda.

Forkortingar:

S = substantiv v = verb a = adjektiv adv. = adverb pron. = pronomen interj. = interjeksjon (utropsord) m = maskulinum (hankjønn) f = femininum (hokjønn) n = nøytrum (inkjekjønn) pl. = pluralis (fleirtal) gen. = genitiv (eigeform)

bm. = bokmål fr. = fransk gr. = gresk lat. = latin lty. = lågtysk norr. = norrønt, gammalnorsk ty. = tysk Aasen = Ivar Aasen

Stavingar som har hovudtrykket i eit ord, er skrivne med skråskrift (kursiv).

dabbe (s,m)

liten pytt el. dam som t.d. dannar seg i vegen

	når det regner (norr. dapi). <i>Døme:</i> Ongane lige å plaske i dabbane nå de reine.
dabbe a (v)	Minke i styrke, avta, dovne hen, veikne, spakne. <i>Døme:</i> de kraftie reinvere dabba a ette vært, å snart sjein såola.
dalje (v)	slå, banke, delje (lty. dalgen el. daljen, Aasen: dalga). <i>Døme:</i> Han dalja te mæ i haue mæ et ve'tre.
da'tila (adv.)	tidlig i dag, på morgonen. <i>Døme:</i> Di reiste på tur i da'tila, længe før æ ståo opp.
daueblåo (s,n)	blod som kjem fram under huda og lagar blå flekkar når du har klemt eller slege deg (Aasen: Daudblod). <i>Døme:</i> Per klemte lillefingåren så krafti at de kåmm daueblåo onnår neggelen.
dauår (s,m)	måltid på føremiddagen el. midt på dagen, dugurd, lunsj (norr. dagverdr el. dogurdr av dagr = dag og verdr = måltid. Jfr. nattverd.
de dogga (s)	det minste, noenting, det grann (Jfr. bm. ' ikke det dugg '). <i>Døme:</i> Ho hadd' ikkje de dogga ijæn a pængane ' o vant.
dein (s,m)	Degn, kyrkjesongar, klokkar, medhjelpar for presten (Aasen: Dekn, norr. djakn el. djakni av lat. diaconus).

Døme: Ein a lærårane mæ Vennesla skule stilte au opp som dein i kjærka somti.

deirås, deiårs
deises
(pron. gen. pl.)

deira (bm. deres) Alle tri formene er eller har vore i bruk. Deirås er trulig den eldste forma.

dekker (s,n)

fillerye, teppe (frå lty.).

Døme: Me he 'kje kon dekker på gålvane heime. Me he 'kje rå te vegg-te-vegg-teppe.

dolte (v)

puffe, skubbe

Døme: Ho dolta bårti mæ så æ hålt på å dette.

dondår (s,m)

1. dunderande, ramlande lyd (lty. dunner = torever).

2. heimebrend spritblanding.

3. namn på den vonde.

Døme: 1. Me hørte dondår langt vekke. Nå kåmm nåk tåorenvere!

2. Dei sadd å tylla i sæ dondår å bjønte så smått å bli folle.

3. De jænge te dondårs mæ heile greia!

doppe (v)

1. smelta smør, saus el. sky til å dyppe potetene i ved middagsbordet, duppe (Jfr. dømpe (v.)).

drabeli (a og adv.)

veldig, svær, enorm (frå lty. drapen = treffe, drepe).

Døme: De blei ein drabeli kamp. Han kjæmpa drabeli fårr å kåmme laus.

drafslå (v slå-

slå ein eller annan til han ligg der, slå til små-

slære-slåo-slått)	bitar (norr. draf = mengd av småbitar, avfall). <i>Døme:</i> Æ kjæme te å drafslå dæ om du ikkje jårr som æ seie!
dralte (v)	gå klosset og tungt <i>Døme:</i> Han dralta a'gåre så godt 'an konne.
drankår (s,m)	alkoholikar, fyllik, drankar (Jfr. drank = bærme, avfall etter spritbrenning). <i>Døme:</i> De lå ein drankår i grøfta å spøy.
drasse (v)	bere tungt og slepande, dra med seg, dragse (Jfr. drage). <i>Døme:</i> "De va fælt så møe du he å drasse på!" Ho drasse mæ sæ dæn gudongen øve alt!
dravle (s,f)	ostemasse av kokt mjølk som he skilt seg (norr. drafli, gr. trophalis = fersk ost).
dreden (a)	spydig, hånande, spottande, som seier noko for å såre (Jfr. drite (v.)) <i>Døme:</i> "Æ kan 'kje fårrdra 'an så dreden som han æ!"
dregte (v)	gjere til at farten aukar (lty. dracht = gang, fart, drekt). <i>Døme:</i> Dæn tonge ve'en dregte godt nå kjælken jænge nerøvebakke.
drosteli (a)	røslig og staselig, prektig. <i>Døme:</i> De va ein drosteli buna sætesdølen hadde på.
dræft (s,f)	drift, flokk som driv eller blir driven av stad, menneskemengd (norr. drift).

Døme: Æ møtte ei heil dræft mæ menneske som hadde våre på foddballkamp.

dræsse sæ opp (v)

– kjøpe seg nye klede frå topp til tå.
– ha på seg finkleda når ein skal ut på ei eller anna tilstelling.

Døme: Åola måtte dræsse sæ opp før 'an reiste te sjøs.

drætte (s,m)

drag, dragetre, skokle (norr. drattr (dat. drætti)).

Døme: Drættane på ei kjærre bli festa te hesteselen bl.a. mæ jælp selepinnane.

drybe (v. drybe-
drøyb-drøbe el.
draub-dråbe)

falle i dropar, gje frå seg dropar, drype (norr. drjupa).

Døme: De drybe litt i da, heldivis. D'æ længe sia me hadde rein nå." Gudongen æ fårrkjøla, å nasa hanses drybe.

drøpp (s, n)

drypp (Jfr. 'dråbe').

Døme: Æ fekk et par sjikkelie drøpp i nakken då æ jekk onnår dæn reinvåde bjørka

drøym (s,m)

sansebilde i medvitet når ein søv, draum, draumsyn.

Døme: Per fårrtelte ein nifs drøym han hadde hatt om nåtta.

drøy el dry (a)

dryg, stor, tung, lang og slitsam, kraftig, grov (norr. drjuvr)

Døme: Me hadde et drøytt (drytt) stykke ijæn før me va heime. "Dæn påstannen dær va væl litt drøy (dry)!"

dråbe (s,m)	rund, liten væskepartikkel, drope (norr. dropi).
drågsle'e (s,m)	stutt slede til å drage tømmer med. <i>Døme:</i> Hesten kunne dra fire ståkke a gånga på drågsle'en.
du' te noe (v)	vere brukande –, kunne greie –, vere flink til noe, duge (norr. duga). <i>Døme:</i> Han va ein slask å dudd' ikkje te noen værdens ting.
Du å da! (interj.)	uttrykk som understrekar det som blir sagt, gjerne noko som er positivt. Du værden! Bevarer! <i>Døme:</i> "Du å da så fint hær æ!"
dy (s,n)	søle, mudder, gjørme (norr.dy). <i>Døme:</i> Han va våd som dy då 'an kamm heim frå skauen.
dy sæ (v)	halde seg, la vere. <i>Døme:</i> Ho konn' ikkje dy sæ. Ho måtte bårt i vinnøye å kjikke på dæn fræmmene mannen som jekk fårrbi.
dykke el. dykken – dykkårs (pron.)	de – dykk – dykkar (norr. it – ykk – ykkar) <u>Dykk</u> kan vere både subjekt- og objektform. <i>Døme:</i> He dykken kjykken heime 'os dykken? Nei, me he bare et skåb i et råodehål.
dytte bonnen (v)	få så mykje ber i bytta at botnen er dekt (norr. dytta). <i>Døme:</i> Tåone hadde så vidt dytta bonnen på spanna mæ tyddeber då de bjønt' å reine.

dænnæ – dænnen

dettæ – detten

dessæ – dessen

(pron.)

dænnæ hærane – dænnen dærane

dettæ " – detten "

dessæ hærane – dessen dærane

Døme: "Nå æ de rækti. Dessæ papirane æ mine, å dessen æ dine."

dærre (adv.)

'der borte'

Ordet blir t.d. brukt når det er eit namn ein ikkje kan komme på.

Døme: "Kjænne du han dærre som bu i de nye huse te kommynen?"

døbe (v)

kristne, innvie ved dåp, døype.

Døme: Per å Alise blei døbt i same vanne.

døybe (v)

gnure ein eller annan ned i snøen (Jfr. døbe ovanfor!)

Døme: Me fekk 'kje låv te å døybe verandre fårde snøen va så svart. (Sjå merknad i innleiinga om døbe og døybe!)

døbbel (s,m)

vasspytt, lita tjønn, dam, depel (norr. depill). I Vennesla er ordet lite eller ikkje i bruk i dag. Men me he det framleis i bruk i særnamnet 'Tvi-døblane'. I bustadområdet med dette namnet var det før utbygginga starta, to småtjønнар som låg like innmed kvarandre.

døl (s,f)

liten dal, langstrekt søkk i lendet, deld. Ikkje så mykje i bruk i dag. Men i Vennesla har me det i stadnamnet Engdøl som var eit markert søkk tvers gjennom Moseidmoen frå Moseidgardane til der brannstasjonen ligg i dag.

dønn (s,f)	dør, inngang til eit hus t.d. (norr. dyrr, Vest-Telemark: dynn). <i>Døme:</i> "Sett opp dønnå så me fær inn no' fræsk lopt!"
døppe (v)	stikke eitt eller anna raskt nedi og opp att av ei væske, dyppe. <i>Døme:</i> Han døppa ståoretåna i vanne. De va altfårr kalt å bade i!
dåne (v)	svime av (av partisippforma dåen = avliden, død. Norr. dáinn). <i>Døme:</i> "Æ tru æ dåne!" sa 'o då 'o så de stygge såre.
dåon (s,m)	dump og tung lyd, dun <i>Døme:</i> Me hørte ein dåon langt vekke. De måtte vere kanåonane på Møvig.
dåotte (s,f)	jentebarn, dotter (norr. dottir) Snautt nokon venndøl brukar denne forma lenger. I dag seier me 'dattår'. Men 'dåotte' finn me i bruk lengre oppe i Otra-dalen og i Setesdalen. <i>Døme:</i> Ho va dåotte te Nils i Nesane.
dårme (v)	Halvsove, slumre, "blunde" (lat. dormire, fr. dormir, lty. dormen). <i>Døme:</i> "Æ søve ikkje. Æ ligge bare å dårme litt."
dåse (s,f)	lita øske med lok (frå ty. 'Dose' = boks, hermetikkboks). <i>Døme:</i> Han åbna snusdåsa mæ et knips mæ fingrane.

HALLOVEI !

Av Trygve Jortveit

(Denne artikkelen er soga om ein liten skibakke i Nesane som blei øydelagd av industriherrane på Hunsfos tidlig i femtiårane. Min arbeidstittel var "Vålltekten måod Røllæn").

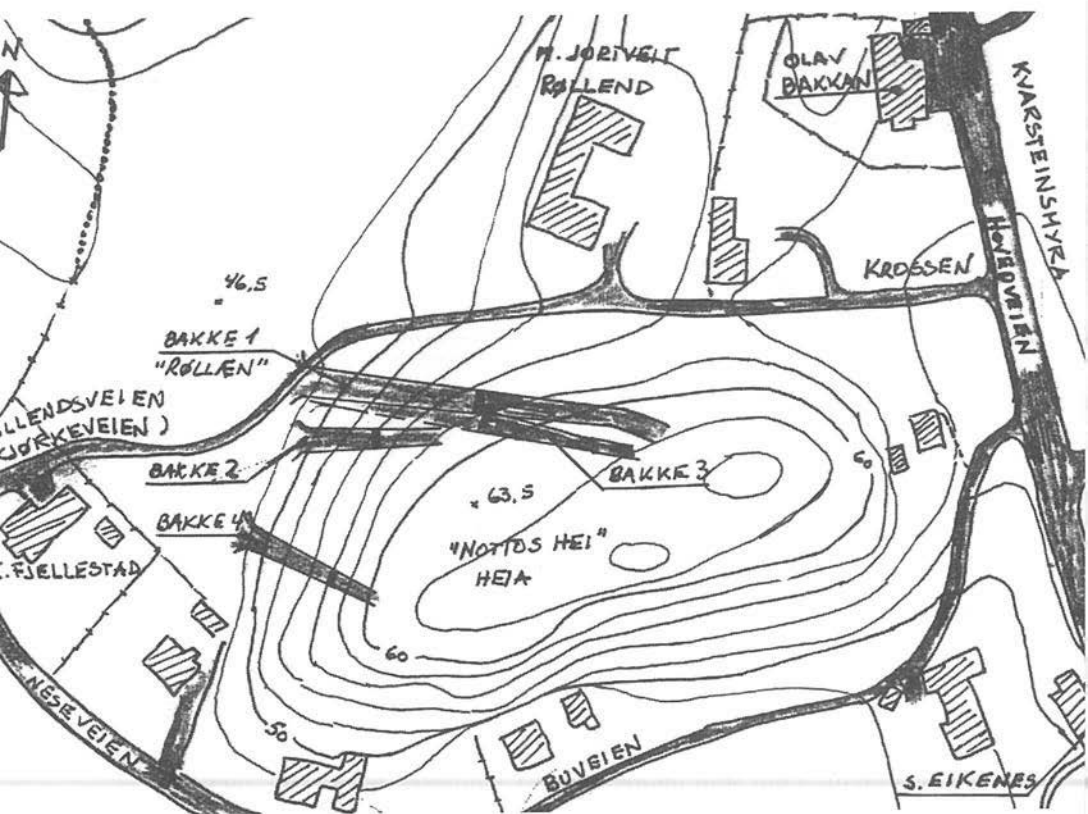
"Hallovei !" råpte me allti då me stão på tåppen a Røllendsbakken å skulle sette utfår. "Hallovei !" .. Då de va råpt "hallovei" oppe i bakken, måtte alle flytte sæ. "Hallovei" va et klart varsel te dei som stão nere i bakken om at nå kom dær none ner åvarænne.

Dær æ så mange åor å uttrykk som forsvinne tykke æ, åor å uttrykk me brugte som små. Væll, de æ vel tia som æ slig. Møe forandre sæ. Mæn **du å da** hå måoro de æ nå gamle ting dokke opp i jærnen min - ikkje bare åor å sånn, mæn opplevelse me hadde som små i Nesane. Då kan æ 'kje **dy mæ**. Æ må skrive de ner - **dure i vei** å få de ner på papire.

Se nå bare hær om daen. Æ lå på kne frammenfår ein bufé min bestefar Hans Midlødi, he lagt. I ei skoffe mellom gamle papir å bilde fant æ ei gammel båg, ein protokåll så å seie, mæ notate æ jåore frå årane rondt 1950. Æ va då i ein allår a 12-15 år. Mellom notatane va resultat å premieliste frå fleire håpprænn i Røllendsbakken ellår Røllæn som me sa.

Røllendsbakken lå i Røllend, på stikkveien mellom Neseveien å Ståoreveien som me kalte dæn. **Dænnæ** stikkveien som me kalte Røllendsveien, va ein del a dei tåo kjørkeveiane frå Moseid (dæn andre jekk øve Nesbakken). Dei på Moseid rådde øve te Nesodden å jekk dærifrå opp Nesane å øve Røllend te håvedveien. Krysse mellom håvedveien å Røllænsveien heide Krossen, å jåore som ligge lige øst for krysse heide Kvarsteinsmyra. Dær æ et sagn om åssen myra fekk de navne: De hadde sæ slig at ein mann som budde ydderst i Vennesla, på Kvarstein, å ein som budde øverst i Vennesla, på Åmdal, blei enie om å starte då såola stão opp å gå i mødes mæ verandre. Dær dei møttes "skolle Vennesla deles", heide de. Nå ligge Åmdal høgåre enn

Kvarstein så såola kjæm tiliåre opp dær. Dærfår fekk åmdalsmannen starta noe tiliåre enn kvarsteinsmannen. Dei møttes i nåorænnen a myra mæ Krossen - å myra fekk navne Kvarsteinsmyra a de den lå på kvarsteinsia. Ser en på karte, så ser en godt at åmdalsmannen jekk møe længår enn kvarsteinsmannen, får dær æ møe længår frå Åmdal å ner te Kvarsteinsmyra enn frå Kvarstein å opp.

Bakkane i Røllend, kartplansje.

Væll, æ blei siddanes dær på gålve **å drøyme** mæ vekk øve notatane i dæn gamle protokållen.....

Brått ståo æ i Røllæn, på tåppen a dæn lille bakken som dei eldre gudane hadde lagt te åss smårållinge. Kneane skjelve. Mæ ein rask bevægelse tørke æ vekk **dråben** onnår nasa. Snøklompane på våttane dingle nærvøst ide æ råbe "hallovei!". Æ æ i farta.. ud på håppe...

Ud i lofta skjere sjiane rætt te vers. Ide fua te bakken, skjere bagænnen a sjiane ner i de lause onnaræne. Jypt ner. Tyngdekrafta jårr ræsten.

Æ pele sammen ræstane a sjiane. Nå vil æ heim. Jænge fårbi Olga å Kræstians hus å ud på Neseveien. "Næh, mæn æ'de ikkje Trygve?" seie Olga då'o fær sett mæ jænnom kjøkkenglase då æ kjæme roslanes jæn-nom tune. I dæn eine hånna bere æ none sjistobbe som æ får vetre å reine, i dæn andre et halt sji mæ hælkappe å tåreim. Alt godt hålt fast a kalle hænne i klompevåtte. **Dråbane** onner nasa slære sæ sammen mæ tårane. Rænne nerøve. Æ strigrine.

Sjiane æ brakk hadde æ fått te jul a elste bråor min. Di va kjøpt på Loland. Di lagte sji dær. På ein sjifabrikk ette de æ kan minnes. Sjiane mine va lagt a fåore så krananen rætta sæ fått ud. Askesji va noe me **drøymte** om.

Æ konne vere omtrænt 5 år då **dettæ** hænte. Altså i 1942 ellår noe sånn. Som bønn mærka me godt at Røllæn hadde vore jamt i brug før åss. Ja, langt tebage i tia. Dei gamle kām allti bårt å så på åss. Dei sprægaste a dei va au mæ å håppa. Æ minnes godt hå måoro de va nå Kristian Fjellestad kām mæ håppsiane å va mæ. Dei gamle som tykte dei ikkje konne håppe meir, stelte mæ bakken, heiv på snø å jamna dæn. På søndas ettemidda konne me vere ei heil **dræft** mæ onge å våksne i bakken. Oppte 20 - 30 stykke minst.

De fysste rænne i Røllæn blei visstnok hålt i 1894. De fårteles at dei fysst hadde langrænn dær blant andre Jens Bakken va mæ. Ettepå va de håpprænn dær ein kar dei kalte for Tor Telemarking vant. Længste håpp va på 8 meter. Blant premievinnårane va Ole O. Birkeland. Han va dæn einaste som ikkje "heiste" i lofta. Kristian Taraldsen, far te Kristian Taraldsen på Moseidmonen, konne godt huske de rænne, får han va dær å så på. Han va 8 år då.

I dæn tia hadde dei håppe på sletta, et såkalt sjydhåpp. Me håppa au møe på sjydhåpp i Røllæn. Då fåor me rætt te vers. Åsså lanna me på flade sletta. Sjæl likte æ ikkje dæn måden å håppe på. De va så lett å gå på tryne då. Flinkast på sjydhåppe va Gerhard Lundevold. Han tåo fart frå tønne tåppen, håppa langt å fint å ståo støtt.

Sjydhåpp va igronnen bare noe me brugte då me legte åss som mest. Te vanli hadde me håpp oppe i bakken. Dær va så fine jåore te de. Åvarænn, kul, onnarænn, søkk å slette lå heilt færi - lissom lagt te åss bann. Me måtte bare bygge opp håpp når snøen kâm.

Me hadde færræsten fleire bakke me brugte. **Dessæ** bakkane he æ teint inn på karte. Dæn vanliaste bakken va "Bakke 1". Dæn brugte me allstøtt. Så fårt dær kâm ei lida snøslette, va Gerhard Lundevold dær mæ dæn ståore treskoffa faren hanses hadde lagt. Så skrapte han sammen snø nåk te at me kunne bruge bakken. Gerhard låod allti åss smårållinge rænne på de tønne snølage same hå møe me såbte bakken. "Bakke 2" va lissom småbånnanes bakke. Dær fekk me vår deby. De va i dæn æ brakk lolandsjiane mine. Dei eldre bannane stelte te dæn bakken så ikkje dei små skolle **drafslå** sæ i dei større bakkane. "Bakke 3" stelte me te bare nå dær va møe snø å då me ville ha de ekstra måoro. Åvaræne i dæn va veldi bratt. Me starta heilt oppe på ei hylle i fjelle - på ein plass Grete å mæ brugte å jøyme åss då me lekte doll om sommåren. "Bakke 4" jekk ner jænnom bratte heia. De va Gerhards bakke. Æ så ingen andre som mestra dæn. Me andre slapp åss nåk udfår dæn. Mæn de blei som regel ei **drabeli** "kjærring" i bonnen a bakken.

Dessværre he æ bare none få bilde frå Røllæn. Dei æ tatt mæ et gammelt kasseapparat æ fekk a min bråor. De brugte æ jamt. Så va Arne i Støa så billi mæ framkallinga. De va dårli stelt mæ ængelsk-kunnskabane mine i dæn tia, minnes æ. Ein da kâm æ mæ ein gammel film te Arne. "Æ dæn brukt dæn filmen?" spørte æ. "Nei" sa Arne, "dær stænne uneksposed på dæn. Så dæn kan du bruge". På dæn måden fekk æ lært at uneksposed betydde "ikkje eksponert" på ængelsk. Seinåre lærte æ dæn rætte uttalen a åore, å då sjønte æ at støauttalen va noe mærkeli.

Væll, de va Røllæn me hålt på mæ. Me ska se på tri bilde frå Røl-

*Håppårane i Røllend ein ettermidda i 1951.
Foto: Trygve Jortveit.*

læn vintåren 1951, dæn siste vintåren Røllæn va i brug.. På de eine bilde ser dykke alle me som va dær å håppa dær ein ettemidda.

Dessværre kjænne æ ikkje ijæn alle på bilde, mæn nommar fire frå venstre æ Arvid Omdal. Så kjæme Øystein Jortveit, Dagfinn Jortveit, mæ sjæl, Trond Jortveit, så ein ukjænt å så te sist Asbjørn Gundersen. Asbjørn å Dagfinn va veldi flinke te å håppe. Æ he hær tatt mæ et bilde a Asbjørn i svæve i bakke 3. Dykke vil seinåre finne et par andre bilde a tåo a åss i svæve. Dei æ just ikkje så gæe. Dær va ju ingen tidsinnstilling på kasseapparate, så æ måtte følle håppårane mæ "kassa" å knipse i farten.

*Røllendsbakken i 1951. Asbjørn Gundersen (Asbjørn på Nesodden) i sveve.
Foto:Trygve Jortveit.*

Frå notatane mine vil æ vise dykke startlista å resultatane frå "Hopprennet i Røllæn 17. mars 1951". Henry Jakobsen å mæ stelte de te. De va mest vanli at de va åss tåo som ståo får rænnane i Røllæn då. Me samla jønne sammen none slante. Så kjøpte me premie hos Ola Bakkan å Andreas Gundersen. Blyante, viskeler, notisbøge å slikt. Dommår i **dettæ** rænne va Reidar Skjervedal frå Evje. Han va svågår te Gunvald T. Neset å ein gåo sjihåppår. Me brugte han te dommår då han va på besøg i Nesane

Hopprennet i Røkke. 17 mars, 1951.

2 beste hopp teller.

No.	Klasse under Pår.	1. hopp m. stik	2. hopp m. stik	3. hopp m. stik	poeng
1	Arne Honnemyr	5,5 9	5 10	5 9	56,1
2	Jan Olsen	5 10	5,5 9	5,5 5	56,1
3	Gren Egil Hansen	3,5 9	4,5 9	4,5 7	42
4	Roald Honnemyr	4,5 9	5 3	5 3	29,1
5	Bjørn Ole Honnemyr	5 12	5 4	5 11	57,1
7	Fred Bårdsen	5 10	5 9	5 8	53,2
8	Teunvald Næst	2 1	3,5 7	3 8	36,8
Klasse 9-10-11-12 år					
9	Ridar. Reinertsen	6,5 9	6,5 10	7 11	45,1
10	Fvar As	7 2	7,5 10	7,5 11	48,1
11	Dagfinn Jørfvick	11 15	10,5 14,5	10,5 15	70
12	Ridar Hedmann	9 12	8 13	9 14	58,8
13	Arne Gundersen	10 14	9,5 15	9,5 15	65,8
Klasse over 12 år					
14	Arbjörn Gundersen	10 15,5	10,5 14	11 15	69,4
15	Arke Omdal	10,5 14	11 15	11 15	70
16	Mardon Olsen	9,5 14	9 14	10 14	63,9
Klasse 10-12 år jenter					
17	Unni Jakobsen	5,5 9	5 9	5,5 9	58
Dammur Ridar Gjervedal Møller Frygje Jørfvick					
Nummer 6 gikk ut, Arne Honnemyr bakken fordy i fall					

Startliste.

Som dykke ser a startlista, va dær 16 gude å ei jænte mæ. Dei minste håppa i den lille bakken, mæns dei stösste håppa i dæn stösste bak-

ken. Længste håpp hadde Asbjørn Gundersen og Arne Omdal mæ 11 meter.

Alle fekk premi. Premilista blei sånn:

Gude onnår 8 år:

1. Bjørn Ove Honnemyr	57,1 poeng
2. Arne Honnemyr	56,1 "
2. Jan Olsen	56,1 "
4. Fred Bårdsen	53,2 "
5. Roald Honnemyr	42,1 "
6. Sven Egil Hansen	42,0 "
7. Gunvald Neset	36,8 "

Gude 9 - 12 år:

1. Dagfinn Jortveit	70,0 poeng
2. Arne Gundersen	65,8 "
3. Reidar Hedmann	58,8 "
4. Ivar Ås	48,2 "
5. Reidar Reinertsen	45,1 "

Gude 12 - 14 år:

1. Arne Omdal	70,0 poeng
2. Asbjørn Gundersen	69,4 "
3. Mardon Olsen	63,9 "

Jente 10 - 12 år:

1. Unni Jakobsen	58,0 poeng
------------------------	------------

Poængane reinte me ud ette Norges Idrettforbunds "Tabeller og dommerlister" som me hadde ligganes heime. Tabellane dær ståppa på

længste håpp på 8 meter. I dæn lille bakken kâam ingen så langt, så får håppinga i dæn hadde æ udarbeid ein egen poængtabel som æ he lig-ganes dæn da i da.

Æ tykte de va greitt å vise **dykke** detta fårde de va de siste rænne som blei hålt i Røllæn. Ette 1951 **dabba** interæssen får håpping noe a i Nesane. Martin Jortveit selte næmli Røllend te Honsfås som ijæn delte opp heile eiendommen i tomte. Te ståor sårg for me som hadde våkst opp mæ Røllæn blei hus ette hus bygd dær me hadde bakkane. De var rætt å slett vålltekt måod et a Venneslas finaste kulturlannskab.

Fleire gånge ette at Honsfås bygde ner bakkane våre, he æ våkna om nåtta me fæle mareritt. I **drøyme** æ he kâamme te Røllæn i strækk-bokse å mæ håppsji på aksla - åsså he æ sett alle **dessæ** husane. "Røllænsmareritte" æ noe a de værste mareritte æ he. De kan sammen-lignes mæ "kjørkemareritte" får då ser æ et ufyseli skrømt ein plass oppe i tårne på kjørka. De **dærre** æ'kje te å spøge mæ kan **dykken** tru. Olav Liane (Pippi) meine på at de va Dagfinn Jortveit å mæ som håppa sist i Røllæn. Olav budde i Røllend i 1951, å sønnen Knut som då va 3 år, pleide å sidde å se på åss i vindue. Då Dagfinn håppa, sa Knut: "Nå kjæme Vendor", får Dagfinn å **deirås** bikkje hette Vendor. Då æ kâam, så sa'an: "Nå kjæme Tyvlo".

"Vendor"

"Tyvlo"

Foto: Trygve Jortveit.

Så kan en spør sæ åffår ikkje "hallovei" lye meir frå Røllends-bakken? En kan spør sæ slig - alt mæns håppsjiiane støve ner på låven.

"MI Æ STÅLTE A DIALEKTA VÅRES !"

Av Astri Jortveit Horn

No er endeleg hovudfags-oppgåva mi om Vennesla-dialekten ferdig! 125 sider har det blitt, og det har slett ikkje mangla på stoff! I løpet av dei 2 1/2 åra eg har halde på å skrive, har eg også fortalt lesarane av årsskriftet litt om kva eg har komme fram til undervegs.

Som de veit, har eg blant anna prøvd å finne ut om dei 36 venndølane eg har intervjuar har hatt element av "bynsk" (det vil seie Kristiansands-dialekt) i talen sin. Eg har komme fram til at dei fleste held svært godt på dialekten sin. Både dei unge og dei eldre bruker til dømes dei karakteristiske formene "kjæme", "jænge", "stænne" og "høspe" - og dessuta fleirtalsformer som ender på -e: "jente", "gutte" og "strømpe" (I Kristiansands-dialekten heiter det "kåmmår", "går" og "håppår" - og "jæntår", "guttår" og "strømpår".) Alle informantane mine seier også "dykken" (aldri "dere").

På somme punkt er likevel dei yngste litt meir prega av Kristiansands-dialekten enn dei eldre. Dei yngste bruker til dømes former som "sede", bog, såmmår og først der dei eldre seier "sæde", "båg", "sommår" og "fysst". Det er slik at me finn flest av denne typen Kristiansands-former sør i Vennesla, altså nærmast Kristiansand. Dei som bur nord i Vennesla (d.v.s. Eikeland, Jeppestøl og Voreland) bruker mest dei tradisjonelle Vennesla-formene.

Eg har også forsøkt å finne ut om det er forskjell i språkbruken hos menn og kvinner i Vennesla. Ein del undersøkingar frå norske byar har vist at kvinnene ofte bruker eit litt "penare" språk enn mennene. Dette kan me ikkje seie er tilfelle i Vennesla! Hos dei yngste er det faktisk jentene som held best på det tradisjonelle bygdemålet.

Sjølv om altså somme venndølar av og til seier "le" i staden for den tradisjonelle Vennesla-forma "læ", eller "Bog" i staden for "båg", så er ikkje dette noko folk flest legg så mykje merke til. Men dersom somme venndølar hadde begynt å seie "kåmmår" og "går" i staden for

"kjæme" og "gjænge", hadde dette med ei gong skurra skikkeleg i øyra til andre venneslafolk. Derfor kan me slå fast at dei venndølane eg har intervjuua held utruleg godt på dei typiske trekka i Vennesla-målet. Dette tykkjer eg sjølvsagt er svært moro å ha funne ut.

Somme av informantane mine har sagt at det hender kristiansanderrane gjer litt narr av dialekten deira, særlig hvis dei bruker uttrykk som til dømes "kose dykke dykken?". Dei meiner likevel dette berre er harmlaus skjemt som dei ikkje bryr seg om, og dei seier at dei ikkje legg om dialekten sin når dei er i Kristiansand. "Dær æ mi stålte a dialekta våres", seier ein av elevane på Vennesla Videregående Skole.

Heilt til slutt har eg lyst til å gje dykk ein liten smakebit på noko av det som har blitt sagt i intervjuua. Folk har snakka om mange sider ved livet i Vennesla, både i eldre tider - og no for tida.

Arbeid på låven

Æ he jåbba litt på nabogaren dær 'os Sværre. Æ tru æ va tåll å Ivar va væll ti år. Me va mæ å jalp på låven mæ træskinga. Så va'kje onkel no veldi svær arbeiskar. Han ville kvile litt, å de hadd'kje me brug fårr, tykte me. Så når han kvilte å sadd å røykte dær, så sprang me i halmen å i støve, så blei han i ulag på dettæ. Dær va'kje fre å få: -Kan'kje dykken sidde still? Då æ va på dykkårs allår, så kunne æ sidde heile timane å tænke på åssen vere va i fjåor på dettæ bele.

(Olai Eikeland, født 1915).

Aktivitet i bondekvinnelaget

Intervjuaren: Æ'de møe aktivitet i detta lage?

Tordis: Jadå, mi he veldi møe aktivitet. I år æ'de frykteli travelt, rætt å slett. Så he ju bondekvinnelage stilt opp på Vigelann Håvedgår. Å dær he mi jo possa opp bryggårhuse. Dær æ sånn en dåbbel steigåvn som dær æ fyring oppe å nerø. Så dær æ steiging i tåo etasje. Så d'æ igronnen bare dæn øvårste som æ i sjikkeli i brug,

mæn dæn andre ska mi au få reparert. Mæn mi he'jo prøft å bakt dær.

Intervjuaren: Å de jekk fint?

Tordis: Å jadå, å di blei så gåoe!

Intervjuaren: Ja, di bli ekstra gåoe di gammeldagse brøane.

Tordis: Jadå, jadå, di va alså så gåoe!

(Tordis Drivenes, født 1929).

Litt om Vennesla-dialekten

Intervjuaren: Åssen tykke dykken Vennesla-dialekten æ ?

Are: Dæn æ fin dæn, dæn æ jo heilt egen.

Bjørn Arild: Bare sånn av å te når en æ ud å træffe østlænninge, så sjønne di'kje allti å du seie.

Intervjuaren: Legge du om då?

Bjørn Arild: Viss di spør oppijænn, då legg'æ om.

Are: D'æ ænkelt or som "jænge ud", "tykke dykken", så stænne di som et spørsmålstein.

Intervjuaren: Mæn i byen, i Kristiansann, legge dykke om dær?

Bjørn Arild: Nei, dær æ mi stålte a dialekta våres.

Intervjuaren: Di læ'kje a dialekten dykkårs?

Are: Jau, de hænne de, mæn di he'kje noe å læ a egentli.

(Bjørn Arild Reber og Are Bjørnstad, født 1974).

HAGESELSKAP I BOMFUTENS RESIDENS

Av Olav Ingebretsen

Værgudene var ikke i det beste lune da historielaget inviterte til hageselskap i Bommen den 13. august. Men det lysnet, og på ettermiddagen tittet solen fram og det ble riktig så trivelig etter hvert. 160 til 170 glade deltakere leiret seg i den gamle eplehagen for å være med på festen.

Futen var av naturlige grunner fraværende, men bygdas ordfører, John Edvard Olsen, beåret arrangementet med sitt nærvær. Han ble brakt til Bommen i standsmessig ekvipasje av god gammel årgang. Det var formannen i Veteranbilklubben, John Lundevold, som velvillig stilte både seg selv og doningen til disposisjon. Veteranbilklubben var ellers rikelig representert. Det var mye nikkell og blank lakk å se. Hele 15 av klubbens medlemmer var tilstede med sine blankpusete glis. Mønstringen satte selvsagt en ekstra spiss på arrangementet. Noe som historielaget satte stor pris på. Det er alltid hyggelig når flere parter bidrar til å skape fest og stemning.

Kåsøren Trygve Jortveit var på plass, og forsamlingen humret og nikket gjenkjennende til hans verbale krumspring. Temaet var naturligvis knyttet til elva, og stoffet var hentet fra mellomkrigsårene.

Odd Arild Nordli fortalte om huset og byggeskikken på Agder i eldre tid. Mange fikk et fornyet syn på bygningen og hvilken verdi den representerer i bygdas lokalhistorie.

Det ble arrangert fiskekonkurranse for deltakere under 16 år. Den langvarige tørken medførte at vannstanden var svært lav. Utbyttet ble derfor magert. En abbor ble hele utbyttet, men premieutdeling ble det. Sportsforretningene hadde sponset rikelig, så det ble fine premier til alle deltakerne.

Ellers hygget folk seg med grillmat fra Ringøen mens de gjenoppfrisket minner fra tidligere tider. Brødrene Arntzen ledet ann i allsang-en og Harry loset det hele vel i havn.

I kongelig ekvipasje. Ordfører John Edvard Olsen ble brakt til Bommen av John Lundevoid.

Både voksne og barn forsøkte seg på "stokken". Her er det avdelingsleder Tove Linda Høgstøl som prøver seg.

Dagens fangst. Leif Erik Sørensen sikret seg likevel 1.premien.

ÅRSBERETNING FOR VENNESLA HISTORIELAG

Ved Nils Jan Bakken

Styret for Vennesla Historielag har for perioden 02.03.93 - 16.03.94 hatt følgende sammensetning:

Olaf Ingebretsen	leder
Sylvi Egelandssaa	nestleder
Nils Jan Bakken	sekretær
Kåre Nordhagen	kasserer
Harry Arntzen	styremedlem
Arne Krogstad	"
Lida Olsen	"
Åse Voreland	"
Sigfrid Witzøe	"

Virksomheten

Laget kan også på dette årsmøtet se tilbake på et aktivt år. Det er i perioden avholdt 6 styremøter der det er behandlet 35 saker. Under forutsetningen at det var saker å behandle, har styret forsøkt å gjennomføre en møteplan med styremøte første onsdag i måneden. Det er ellers, etter behov, avholdt møter i redaksjons- og arrangementskomiteen.

Historielaget har også siste året vært arrangør eller medarrangør for flere tilstelninger i bygda. Oppslutningen har vært bedre enn noen gang, både av medlemmer og andre interesserte.

Etter en kritisk gjennomgang av medlemslistene, viser det seg at medlemstallet er rundt 200. Styret er opptatt av å få medlemstallet betraktelig opp, men det viser seg at det er vanskelig å komme forbi det magiske tallet på 200. Det er også styrets håp at enda flere av medlemmene vil ta aktivt del i lagets arbeid.

Den gode oppslutningen vi har hatt i våre arrangementer vil forhåpentlig inspirere styret til fortsatt aktivt virke med forskjellige prosjekter.

Oppgaver i perioden

Arbeidet med innsamling og kartlegging av gamle ferdselsveier har fortsatt i perioden. En arbeidsgruppe bestående av Kåre Nordhagen, Sigurd Johnsen, Edvind Markussen, Ole V. Wennerberg og Orvin Sagedal er kommet godt i gang med arbeidet. Forløpig er arbeidet begrenset til østsiden av Otra.

I samarbeid med Vennesla Jeger og Sportsfiskerforening var laget med på en utstilling i Kulturuka-93. Temaet var: Jakt, fiske og friluftsliv. Fra laget deltok Odd Arild Nordli og Olaf Ingebretsen.

Det er i samarbeid med Friundervisningen holdt to kurs i slektsgranskning, der flere av lagets medlemmer deltok.

I skjematisk oversikt gjengies de forskjellige arrangementer i årsmøteperioden:

Årsmøtet

Den 2. mars kunne vi ønske 43 medlemmer velkommen til årsmøte i Trekanten Bistro. Før åpningen holdt formannen en kort minnetale over to av lagets stiftere som var gått bort i perioden, Olav Skisland og Arnfinn Sørensen.

Årsmøtesakene gikk glatt igjennom. Valgkomiteens forslag ble vedtatt med aklamasjon.

Formannen orienterte om lagets planer fremover. Han berømmet de som stiller med lagskvelder og førjulsfestene. Disse har vært godt besøkt og ellers overmåte vellykket. Laget runder i foranliggende periode 10 år. Jubileet ville bli markert i årets førjulsfest.

Etter kaffepausen bidro Odd Arild Nordli med en original gjettekonkurranse. Med sekken full av gjenstander fra museet spurte han: "Hva er dette?" En populær måte å drive historieundervisning på.

Et nytt bekjentskap var Per Inge Bø, lektor ved Vennesla Videregå-

ende Skole. Hans foredrag: "Naturen som omgir oss - hvordan ble den forma". Foredraget ble ledsaget av en mengde lysbilder om geologien i Norge og spesielt i vårt distrikt.

Vårvandringen

Den 8. mai gikk vårvandringen til Eikeland - Veråsområdet. Laget var begunstiget med det fineste vårvær, og det var møtt opp 40-50 deltakere da Gregar Eikeland ønsket velkommen til gårds. Lektor Per Inge Bø var med på turen og orienterte om geologien i området, og om hvordan isen for ca 10 000 år siden formet landskapet. Gregar påviste ei jettegryte like bak husene, som ble oppdaget for noen ganske få år siden. Et godt bevis på hvor vannet og isen har stått i en fjern fortid.

Turen gikk nordover i retning Verås. Underveis fortalte Gregar om skogbruket og om lokalhistorien som var knyttet til områdene. Med god utsikt langt ut over bygdas grenser, ble det kaffepause. Turen ble avsluttet med "hageselskap", hos Olai. Hele flokken var en opplevelse rikere etter denne vårvandringen i noe av den fineste naturen bygda vår har å by på.

Nordentreffet 1993

Vennesla var vertskap for Nordentreffet 1993. Arrangementet var lagt til tiden 10-13 juni. Historielaget var i den forbindelse vert for to representanter fra Hembygdsforeningene i hver av de tre vennskapskommunene, Salo, Katrineholm og Odder. Utsendingene var inkvartert privat og vertskap var henholdsvis Åse Voreland for danskene, Lida Olsen for svenskene og Olaf Ingebretsen for finnene. Av tilstelninger i den forbindelse nevnes: Vandring langs elva til Bommen og orientering om gården og elva, omvisning i uthusene på Vigeland Hovedgård og samling ved Bygdemuseet.

Vi hadde inntrykk av at gjestene satte stor pris på besøket og at de likte seg i bygda. Besøket må kunne sies å være til gjensidig nytte og glede.

Bygdekvelden på museumsvollen

Den 19. juni var det lagt opp til bygdekveld på museumsvollen. Det var forøvrig den niende i rekken. Værutsiktene var heller dystre fra morgenen av, og det var lenge tvil om arrangementet kunne gjennomføres. Det ble likevel besluttet å sette i gang. Været ble heldigvis bedre, og det ble et greit arrangement.

Vennesla Musikkorps stilte også i år velvillig opp og holdt innledningsvis en liten konsert. Gjervoldstad for Greipstad og Rødland fra Audnedal demonstrerte hvordan man lagte sopelimer, visper og annet husgeråd. Innslagene ble fulgt med stor interesse av de fremmøtte. Deltakelsen var noe mindre i år. Vi velger å tro at det vesentlig skyltes været, men historielaget har fått ganske stor konkurranse fra mange andre arrangementer som avvikles i samme tidsrom, og det kan selvsagt ha en viss innvirkning.

Høstvandringen

Høstvandringen som skulle gjennomføres den 11. september måtte avlyses på grunn av været. Gjennom årene har laget vært utrolig heldige, det var derfor første gang historielaget måtte avlyse et arrangement.

Kultur og lagskveld

Historielaget var også i år med i Kulturuka. Den 19. oktober var det Kultur- og Lagskveld i Trekanten Bistro. Hele 62 deltakere var møtt fram på vårt arrangement. Med musikk og sang av brødrene Harry og Magne Arntzen kom stemningen på topp fra første stund.

Olav K. Eivindson holdt et velformet og interessant foredrag om "Jøssingjakt og Matauk". Det dreide seg om vågale og spennende jakt-turer i Leesland- og Jeppestølsområdene i krigsårene. Han hadde også med seg gamle våpen og ammunisjon som ble brukt under jakten.

Med takk og anerkjennende ord hilste Karen Harket og overrakte blomster fra Hovedutvalget for Kultur.

Førjulsfesten

Førjulsfesten ble holdt på Trekanten Bistro den 7. desember. Festen ble ganske raskt fulltegnet. Rundt 150 feststemte medlemmer og innbudte gjester var med på den tradisjonsrike festen. Laget rundet 10 år og arrangementet var både høytidelig og festpreget. Hans Magne Græsvold og datteren Ingvild spilte henholdsvis piano og fiolin. Aud Renstrøm Brulid fremførte en prolog som hun hadde forfattet for anledningen. Med skjemt og alvor ble det en kavalkade over lagets virksomhet gjennom 10 år. Tonny Dyngvold Monen leste sine egne stemningsfulle dikt.

Som seg hør og bør ved en slik anledning ble det fremført en del hilsninger. Ordfører John Edvard Olsen hilste fra Kommunen, og berømmet laget for sitt engasjement og kulturarbeid og overrakte en gavesjekk. Lagets første formann Egil Lie var naturligvis til stede og uttrykte sin glede over lagets vekst og utvikling.

Kveldens kåsør var Knut K. Horverak. Emnet var hentet fra adventstiden, det handlet om "Tro og Overtro i Setesdalen". Han tok møtelyden med på en reise gjennom tidene fra middelalderen og fram til vår egen tid. I gammel tid var folk og fe særlig utsatt i adventstiden. For å verge seg brukte folk stål eller de malte kors over døren på bur og loft. De onde makter som husserte var mer håndgripelige i gamle dager. Han fulgte tråden inn i vår egen tid, og viste til de meningsløse krigene som pågår. Kampen mellom de gode og onde kreftene er tilsynelatende den samme i dag som den alltid har vært, var hans tankevekkende konklusjon.

Årsskriftet forelå nå ferdig for salg og ble presentert av Olaf Ingebretsen.

God mat og fin allsang var selvsagt med på å sette en ekstra spiss på det hele. Profesjonelt og elegant loset Harry Arntsen festdeltakerne gjennom et tettpakket program.

Komitearbeid og representasjon

* Redaksjonskomiteen har i år bestått av Olaf Ingebretsen, Sigfrid Witzøe og Nils Jan Bakken.

* Else og Olaf Ingebretsen var lagets utsendinger til Agder Historielags årsmøte i Kristiansand.

* Orvin Sagedal og Edvin M. Markussen var deltakere på Agder Historielags dag/høstkurs i Søgne den 6. november 1993.

* Sylvi Egeland saa var historielagets representant i de Kommunale Museumsutvalg. På grunn av hennes fravær måtte laget velge ny representant i perioden. Sigfrid Witzøe ble valgt inn i hennes sted.

* Formannen representerer laget i Bommenutvalget.

* Arne Krogstad er lagets representant i Stiftelsen Vigeland Hovedgaard.

* Arrangementskomiteen har hatt følgende sammensetning: Astrid Kristiansen, Erik Odd Eriksen, Jan Jortveit, Reidun Arntzen, Arnhild og Tore Wroldsen, Helge Nordhagen, Kåre Olsen og Magne Arntzen.

Utgivelser:

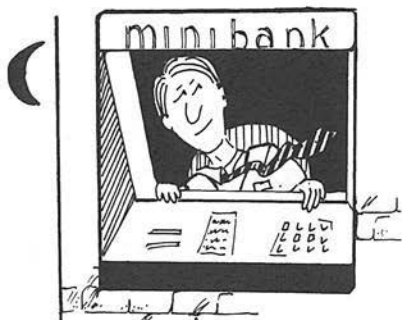
Årsskriftet, det niende i rekken, var ferdig den 7. desember. Skriftet var på 80 sider, og opplaget var på 400. Det ble solgt for kr. 60,00. Salget har vært tilfredsstillende.

Det er sendt ut 2 utgaver av "Nytt fra Historielaget", vår og høst.

Til slutt må det nevnes at en av historielagets veteraner, Arne Krogstad, ble tildelt Vennesla Kommunes kulturpris for 1993. I innstillingen het det bl.a. at Krogstad har vært styremedlem i Vennesla Historielag siden starten i 1983.

MINIBANK

- alltid åpent

+ BANK
SPAREBANKEN PLUSS

HUNSFOS

- papirprodusenten på Sørlandet

- Hunsfos er den største produsent av finpapir i Norge og har en ledende markedsposisjon.
- Hunsfos er Europas nest største produsent av sulfitt emballasjepapir.
- Hunsfos er en ledende europeisk produsent av bestroket og ubestroket tapetpapir.
- Hunsfos er en av Sørlandets største industribedrifter med 550 ansatte og en omsetning på NOK 600 mill.
- Hunsfos eksporterer 75% av produksjonen.
- Hunsfos er sertifisert etter NS-ISO 9001 standard.

HUNSFOS FORRETNINGSIDÉ

- Hunsfos skal være totalleverandør av spesialpapirkvaliteter.
- Hunsfos skal kontinuerlig utvikle og levere en totalkvalitet som gjør oss til våre kunders beste samarbeidspartner.

HUNSFOS
HUNSFOS FABRIKKER

4700 Vennesla, Norway
Tel: 38 13 75 00 Telefax: 38 13 78 14

KREDITKASSEN

Distriktsbank Sørlandet

- gode råd gir deg bedre råd

**Din lokale
leverandør av
kontor-rekvisita.**

Vennesla * Libris

Sentrumsvn. 11 - VENNESLA - Tlf. 38 15 59 27

Fra a til å... og
mye, mye mer

